

संपादकीय
मिमिक्रीवरून एवढा संताप का?

प्रश्न सरकारला जाब विचारण्याचा आहे! लोकशाहीत संतत प्रश्न विचारणे की सत्ताध्यानाचा अस्वस्थ वाटणे नवीन नाही. मात्र प्रश्न विचारण्याच्या आरंभाच्या विचार करण्याची वेळ आली आहे. सध्या राहुल गांधी यांच्या इंदूर येथील 'छात्रों की गुंज' कार्यक्रमाला प्रधानमंत्री नरेंद्र मोदी यांच्या मिमिक्रीवरून सुरू झालेला वाद याच संदर्भात पाहण्याची गरज आहे. या कार्यक्रमात स्टॅंड-अप कॉमेडियन पुलकित मणी यांनी प्रधानमंत्री मोदी यांच्या बोलण्याच्या शैलीची आणि हावभाव्याची नक्कल केली. या प्रसंगावर भाजपने तीव्र आक्षेप घेत राहुल गांधी यांनी माफी मागवी, अशी मागणी केली. विरोधतः प्रधानमंत्र्यांच्या दिवंगत मातांचा अवमान झाल्याचा आरोप भाजप नेत्यांनी केला आहे. काँग्रेसने मात्र हा प्रसंग मिमिक्रीचा असून त्यामार्गे अपमानाचा हेतू नसल्याचे म्हटले आहे. मिमिक्रीच्या मर्यादा, सार्वजनिक जीवनातील सभ्यता आणि व्यक्तीच्या कुटुंबाचा सन्मान यावर चर्चा होऊ शकते. कोणाच्याही आई-वडिलांचा किंवा कुटुंबाचा अवमान करणे योग्य आहे का, हा स्वतंत्र प्रश्न आहे. परंतु काही मिनिटांच्या मिमिक्रीच्या वादात सरकारच्या धोरणावरील मूलभूत प्रश्न गायब होणे, ही त्यातून मोदी लोकशाहीची समस्या आहे. प्रश्न असा आहे - सरकारला प्रश्न विचारण्याचे नाहीत का? राहुल गांधी या कार्यक्रमात केवळ विवाद करण्यासाठी गेले नव्हते. युवक आणि विद्यार्थ्यांशी संवाद साधणे, त्यांच्या प्रश्नांना राजकीय चर्चेच्या केंद्रस्थानी आणणे आणि सरकारचा कामकाजवर प्रश्न उपस्थित करणे हा कार्यक्रमाला व्यापक संदर्भ होता. विरोधी पक्षनेत्याची भूमिका केवळ संसदेत भाषण करण्यापुरती मर्यादित नसते. जनतेचे प्रश्न सरकारसमोर मांडणे, धोरणांची चिकित्सा करणे आणि नागरिकांना शासनाच्या निर्णयांची माहिती देणे हेही विरोधी पक्षाचे महत्त्वाचे कर्तव्य आहे. आज भारत-अमेरिका व्यापार संबंधांसाठी गंभीर आव्हाने आहेत. अमेरिकेने भारतसह अनेक देशांबरोबर व्यापारविषयक शुल्क आणि इतर उपाययोजना केल्या आहेत. जून २०२६ मध्ये अमेरिकेच्या USTR ने भारताला आयात होणाऱ्या वस्तूवर Section 301 अंतर्गत अतिरिक्त १० टक्के शुल्क लागू केले. भारत सरकारने या प्रतिक्रिते अमेरिकेची चर्चा केल्याचे अधिकृतपणे सांगितले आहे. पण प्रश्न कायम आहेत - याचा भारतीय उद्योगांवर काय परिणाम होणार? निर्यातदारांना किती फटका बसणार? रोजगारावर परिणाम होणार का? कोणत्या क्षेत्रांना सर्वाधिक परिणाम जाणवू शकतो? सरकारने कोणती संरक्षणतत्क पावले उचलली आहेत? भारत-अमेरिका व्यापार कराराच्या चर्चेत भारताचे हित कितीपट सुरक्षित राहणार? हे प्रश्न विचारणे देशद्रोह नाही. उलट, नागरिकांना या प्रश्नांची माहिती देणे ही लोकशाहीची गरज आहे. सरकार कोणत्याही पक्षाचे असो, त्याच्या आक्षेप आणि परराष्ट्र धोरणांची सार्वजनिक चिकित्सा होणे आवश्यक आहे. भारताने अनेक देशांशी संबंध सुलभित देवण्याचा प्रयत्न केला आहे. अमेरिकेबरोबरचे संबंध महत्त्वाचे असतानाच रशियाबरोबरचे ऊर्जा संबंधही भारतासाठी महत्त्वाचे आहेत. रशियन तेलच्या प्रवाहाच्या पाश्चिमीवर अमेरिकेकडून संपादन होणाऱ्या अतिरिक्त दरवाढ दाबाव वाढला आहे. भारताने ऊर्जा सुरक्षेच्या भूमिकेवर ठाम असल्याचे स्पष्ट केले आहे. याचा अर्थ भारताचे परराष्ट्र धोरण अपयशी आहे, असा सरसकट निष्कर्ष काढणे योग्य ठरणार नाही. परंतु सरकारने घेतलेल्या निर्णयांचा परिणाम काय झाला, कोणत्या पर्यायांचा विचार करण्यात आला आणि भारताच्या हिताचे संरक्षण कसे केले जात आहे, याची संसदीय आणि सार्वजनिक चिकित्सा झालीच पाहिजे. BRICS च्या बाबतीतही भावनिक घोषणापेक्षा तथ्य महत्त्वाचे आहे. BRICS हे भारताच्या बहुपक्षीय परराष्ट्र धोरणातील महत्त्वाचे व्यापारी आहे. जागतिक व्यापार, निबंध, आर्थिक व्यवस्था आणि विकासशील देशांचे प्रतिनिधित्व या प्रश्नांवर भारताची भूमिका काय आहे, याची चर्चा झाली पाहिजे. म्हणूनच प्रश्न केवळ मिमिक्री झाली की नाही एवढाच नाही. त्यापेक्षा मोठा प्रश्न असा आहे की, सरकारच्या कामगिरीचे परीक्षण कोण करणार? सत्तेला जाब कोण विचारणार? सत्ताध्यानाचा प्रश्न विचारणे म्हणजे देशाचा अपमान नव्हे. सरकारवर टीका करणे म्हणजे राष्ट्रावर टीका नव्हे. प्रधानमंत्रीवर प्रश्न उपस्थित करणे म्हणजे भारताच्या पदाचा अवमान नव्हे. लोकशाहीमध्ये व्यक्तीपेक्षा संस्था मोठ्या असतात आणि सत्तेपेक्षा संविधान मोठे असते. युवकांच्या प्रश्नांकडेही दुर्लक्ष करता येणार नाही. बेरोजगारी, पेपरफूटी, शिक्षणाचा वाढता खर्च, संपादन परीक्षांमधील अनिश्चितता, डिजिटल माध्यमांतील माहितीचा विस्कट आणि रोजगाराच्या बदलत्या संधी, या प्रश्नांवर युवकांना बोल दिले पाहिजे. त्यांचे प्रश्न ऐकणारे आणि त्यांना उत्तरदायी असलेले राजकारण लोकशाहीला बळकटी देते. सोशल मीडियाच्या काळात व्यंग आणि मिमिक्रीची पोहोच प्रचंड आहे. एखादा मुद्दा दीर्घ भाषणापेक्षा काही सेकंदांच्या व्हिडिओतून लाखो लोकांपर्यंत पोहोचतो. त्यामुळे राजकीय व्यंग हे सार्वजनिक अभिव्यक्तीचे एक रूप राहिले आहे. मात्र त्यालाही सभ्यता आणि कायद्याच्या चौकटीची जाणीव असणे आवश्यक आहे. मिमिक्रीवर आक्षेप असले तर तो नोंदवला जाऊ शकतो. व्यक्तिगत अवमान झाला असल्यास त्यावरही चर्चा होऊ शकते. पण त्याचवेळी सरकारच्या परराष्ट्र धोरणापासून व्यापार धोरणापर्यंत प्रत्येक निर्णयावर प्रश्न विचारले गेले पाहिजेत. कारण लोकशाहीत टाळ्या जितक्या महत्त्वाच्या आहेत, तितकेच प्रश्नांची महत्त्वाचे आहेत. राहुल गांधींच्या मिमिक्रीवर भाजपने प्रश्न उपस्थित केले आहेत; काँग्रेसने त्या प्रसंगाचे समर्थन केले आहे. या वादाचा विचार करताना संपूर्ण संदर्भ आणि उल्लेख तथ्यांकडे पाहणे आवश्यक आहे. मिमिक्रीच्या काही क्षणांनी संपूर्ण राजकीय चर्चेवर पडदा पडू नये. आज राहुल गांधी प्रश्न विचारत असतील, उद्या दुसरा नेता विचारेल. परवा सामान्य नागरिक विचारेल. संविधानाने दिलेल्या प्रश्न विचारण्याचा अधिकार कोणत्याही एका पक्षाचा किंवा नेत्याचा नाही; तो प्रत्येक भारतीय नागरिकांचा आहे. म्हणून मिमिक्रीच्या आवजात सरकारला विचारले जाणारे मूळ प्रश्न दृष्टीने जाऊ नयेत. मिमिक्रीवर चर्चा करा; पण सरकारच्या कामगिरीचे परीक्षण थांबवू नका. व्यंगावर नाराजी व्यक्त करा; पण जनतेच्या प्रश्नांना उत्तरे देण्याची जबाबदारी विस्कत नका. लोकशाहीत सत्तेला आरसा दाखवणाऱ्या विरोधी पक्ष आवश्यक असतो. तो आरसा राहुल गांधींचा असो, अन्य कोणत्याही नेत्याचा असो किंवा बेट जनतेचा - सत्तेने त्यात स्वतःचे प्रतिबिंब पाहण्याची तयारी ठेवली पाहिजे. म्हणून खरा प्रश्न मिमिक्रीचा नाही. खरा प्रश्न आहे, सत्तेला प्रश्न कोण विचारणार? सत्तेला त्याहून महत्त्वाचे म्हणजे, त्या प्रश्नांची उत्तरे कोण देणार? ●●

मोदी हे २०२९ मध्ये त्यांचा कार्यकाळ पूर्ण होण्याच्या आधीच प्रधानमंत्री पदावरून पायउतार होतील असे भाकीत लोकसभेचे विरोधी पक्षनेते राहुल गांधी यांनी महाराष्ट्रातील काँग्रेसच्या नेत्यांपुढे केले. आतापर्यंत राहुल यांनी जे जे भाकीत केलेत ते खरे ठरत गेले. राहुलच्या ताज्या भविष्यवाणीमुळे काँग्रेसचे तामाग नेते लगेच 'मोगेंचो खुश हुआ' या मोडमध्ये आले. परंतु मोदी जातील कसे? हा प्रश्न सगळ्यांसमोर आवासात तयार होत आहे. देशातील हा काळ असा आहे की, मोदी नावाचा भाजप आणि संधाने फुगवलेला फुगा धडाम धाम झाला आहे.

राष्ट्रातील दुसऱ्यांदा अर्धेवर्ष झालेले मोदी पुन्हा तिसऱ्या निवडणूक लढविण्याचे धाडस करण्याची शक्यता फारच कमी असेल. असे असले तरी इंडीयामधील बदलाशी आणि एसआयआरच्या माध्यमातून मतदारांचे नावे गहाळ करणे हे चक्रव्यूह कसे भेदले जाईल या काँग्रेस नेत्यांच्या प्रश्नांवर राहुल गांधींचे एक उत्तर होते, 'लढाई आता त्यापलीकडे पोहचली आहे, अव मोदी को जना ही होगा, तुम्ही आता लोकांपर्यंत पोहचा...'. राहुल गांधींनी काँग्रेसच्या नेत्यांना हा विश्वास दिला तोही महाराष्ट्रात! नाशिकच्या गंगापूर धरण परिसरातील एमटीडीसी ग्रेप पार्क रिसॉर्टमध्ये २४ ऑगस्ट ते २ सप्टेंबर २०२६ दरम्यान काँग्रेसच्या 'संघटन सत्र अभियान' अंतर्गत नवनिर्वाचित जिल्हाध्यक्षांसाठी दहा दिवसांचे निवासी प्रशिक्षण शिबिर झाले. संघटनबांधणी, नेतृत्व, जनसंपर्क, पक्षाची विचारधारा आणि आगामी राजकीय आव्हाने हे त्यातील प्रमुख विषय होते. राहुल गांधी यांनी समारोभाच्या दिवशी महाराष्ट्रातील काँग्रेस पदाधिकाऱ्यांशी स्वतंत्र संवाद साधला. शिबिरातील एक महत्त्वाचा प्रयोग म्हणजे जिल्हाध्यक्षांना गावांमध्ये जाऊन सामान्य नागरिकांशी संवाद साधण्याचा अनुभव देणे. लोकांच्या घरात राहणे, त्यांच्या समस्या समजून घेणे आणि संघटना कार्यालाबरोबर प्रत्यक्ष जनतेत काम करणे, यावर भर देण्यात आला. राजकारण केवळ कार्यालयात बसून

मोदींची गच्छंती निश्चित?

करता येत नाही, तर शेतकरी, कामगार, युवक, महिला आणि वंचित घटकांच्या प्रश्नांमध्ये उतरावे लागते, असा संदेश या प्रशिक्षणातून देण्यात आला. बेरोजगारी, शेतकरी आत्महत्या, आरक्षण, आदिवासी प्रश्न, महागाई आणि आगामी कुंभमेळ्याच्या कामगिरी चर्चा झाल्याचे वृत्त आहे. मतदार यादीच्या विशेष पुनरावलोकनाविषयी काँग्रेसने उपस्थित केलेले आक्षेपही शिबिरात चर्चिते गेले. मतदारांची नावे वगळली जाणे, मतदार यादीतील त्रुटी आणि निवडणूक प्रक्रियेतील पादरक्षकता याबाबत पक्षाचे अधिक सजज राहण्याची भूमिका मांडली. हे काँग्रेसचे आरोप असून संबंधित निवडणूक यंत्रणेकडून त्यावर वेगळी भूमिका मांडली जाऊ शकते. राहुल गांधी यांनी कार्यकर्त्यांना जनतेशी एकरूप होण्याचा, व्यसनांपासून दूर राहण्याचा आणि स्वतःच्या जीवनाला शिस्त लावण्याचा सल्ला दिल्याचेही लेखात नमूद आहे. जपानी मार्शल आर्टसचे प्रशिक्षण आणि त्यातून आत्मविश्वास व शारीरिक शिस्त विकसित करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. या शिबिराचा मुख्य संदेश मात्र संघटना मजबूत करून जनतेपर्यंत पोहोचण्याचा होता. संघ आणि काँग्रेसची विचारधारा शिबिरात राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाच्या विचारधारेवरही राहुल गांधी यांनी टीका केली.

बहुजन सौरभ

विकास झाडे जेष्ठ पत्रकार

महागाई, चीनसोबतचा सीमावाद आणि निवडणूक प्रक्रियेबाबत सरकारवर सातत्याने टीका केली आहे. २०२० मध्ये तीन कृषी कायद्यांना त्यांनी विरोध केला; नोव्हेंबर २०२१ मध्ये केंद्र सरकारने ते कायदे मागे घेण्याची घोषणा केली. त्यामुळे त्यांच्या त्या राजकीय भूमिकेचा संदर्भ आजही दिला जातो. नोटबंदीच्या काळातही त्यांनी अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम आणि रोजगाराबाबत गंभीर आक्षेप नोंदविले होते. चीनसोबतच्या सीमावादावर त्यांनी सरकारला वारंवार प्रश्न विचारले. निवडणूक आयोगाच्या कामकाजाबाबतही त्यांनी मतदार यादी आणि निवडणूक प्रक्रियेतील अनियमिततेचे आरोप केले आहेत. या आरोपांवर सरकार आणि निवडणूक आयोगाची भूमिका वेगळी आहे; त्यामुळे त्यांना राजकीय दबे म्हणूनच पाहणे आवश्यक आहे. इंदिरा गांधींच्या भूमिकेचा संदर्भ राहुल गांधी २०१७ मध्ये काँग्रेस अध्यक्ष झाले आणि २०१९ च्या लोकसभा निवडणुकीनंतर त्यांनी अध्यक्षपदाचा राजीनामा दिला. त्यानंतर काँग्रेसमध्ये नेतृत्व आणि संघटनाबाबत अंतर्गत मतभेद उघड झाले. २०२० मध्ये २३ काँग्रेस नेत्यांनी सोनिया गांधींना पत्र लिहून संघटनात्मक सुधारणांची मागणी केली होती. गुलाम नबी आझाद यांच्यासह काही ज्येष्ठ नेते पुढे पक्षाबाहेर गेले. मात्र त्यानंतर राहुल गांधींनी भारत जोडो यात्रा, भारत जोडो न्याय यात्रा आणि विविध

जनआंदोलनांच्या माध्यमातून थेट जनतेशी संपर्क साधण्यावर भर दिला. काँग्रेसच्या संघटन सुजन अभियानालाही याच प्रक्रियेचा पुढचा टप्पा म्हणून पाहता येतो. इंदिरा गांधींनी १९६९ नंतर पक्षातील जुन्या नेतृत्वाशी संघर्ष करत थेट जनतेशी संपर्क वाढविला आणि १९७९ च्या निवडणुकीत मोठे जनसमर्थन मिळविले. राहुल गांधींच्या सध्याच्या राजकीय पद्धतीतही संघटन आणि जनसंपर्काचा महत्त्व दिले जात असल्याने इंदिरा गांधींच्या राजकीय प्रवासाशी तुलना केली जात आहे. नाशिकच्या शिबिरातून काँग्रेसने महाराष्ट्रात तळगाळातील संघटना मजबूत करण्याचा प्रयत्न सुरू केला आहे. मात्र राहुल गांधींचे भावी प्रत्यक्षतें येईल की नाही, हे भविष्यातील राजकीय घडामोडींवर अवलंबून आहे. २०२९ची निवडणूक अद्याप दूर आहे आणि विरोधकांमध्येही त्या निवडणुकीतील नेतृत्वाबाबत अंतिम निर्णय झालेला नसल्याचे सहकारी पक्षांच्या नेत्यांनी स्पष्ट केले आहे. राहुल गांधी पायाला भिंपरी लागल्यात देशभर फिरत आहेत. लाखो तरुणांची गर्दी त्यांच्या कार्यक्रमाला असते. या गर्दीत मनुस्मृतीचा ते खिमा करतात. सत्याची जाणीव होत असल्याने देशातील करोडो तरुण तरुणींचे माथे जागेवर आले आहे. मोदीशा, भाजप आणि संधाच्या विरोधात तरुणांकडून जोरदार प्रतिक्रिया उमटत आहेत. पुण्यातील छात्रांची गुंज नंतर ते पुढच्या एक दोन महिन्यात नागपुरामध्ये येत आहेत. तत्पूर्वी ते इंदोरमध्येही जातील. मोदी सत्तेतून जातील की नाही, हा निर्णय अखेरीस निवडणूका, राजकीय समीकरणे आणि मतदारांच्या कौलवर ठरेल. पण काँग्रेससमोरचे खरे आव्हान केवळ मोदीविरोधी प्रचाराचे नसून संघटना, जनसंपर्क आणि जनतेच्या प्रश्नांशील सातत्याबाबत संघर्षाचे आहे. भारत जोडो यात्रा ते आतापर्यंतचे राहुल गांधी आवाहारे सगळ्यांना भाचलेले आहेत. मोदीशाना भोती आहे तो राहुल गांधींचीच. पाहायचे हेच की राहुल आणि त्यांचा पक्ष किती विवटणले लढतो आणि या देशाला नरेंद्र मोदी यांच्या तुलनेची निर्णायकतुन सोडवतो ते. मोदीसारखे गांधी परिवारातील कोणीही देवाचे अवतार वगैरे नाहीत. पंतु या कुटुंबाचा बलिदानाचा इतिहास आहे. शेथे भोगीरी होऊ शकत नाही याचा प्रत्येकास विश्वास आहे. ●●

जीडीपी, दरडोई उत्पन्न, जागतिक
इंडेक्स व देशाची स्थिती

बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मते, राजकीय लोकशाही तोपर्यंत यशस्वी होऊ शकत नाही, जोपर्यंत समाजात आर्थिक आणि सामाजिक लोकशाही प्रस्थापित होत नाही. त्यांच्यानुसार, सामाजिक लोकशाही म्हणजे जीवन जगण्याचा मार्ग जो 'स्वातंत्र्य, समता आणि बंधुत्व' (Liberty, Equality, Fraternity) या तीन तत्वांना मान्यता देतो. तर आर्थिक लोकशाही म्हणजे समाजातील संपत्तीचे व साधनसामग्रीचे न्याय्य वाटप आणि आर्थिक विषमता दूर करणे होय. संविधानातील तरतुदी भारतीय संविधानाच्या तिसऱ्या भागात अनुच्छेद १२ ते ३५ दरम्यान मूलभूत अधिकारांची तरतुद आहे. सामाजिक समता व नागरिकांच्या अधिकारांचे संरक्षण करणारी ही तरतुद शासनासाठी महत्त्वाची असून, अधिकारांचे उल्लंघन झाल्यास न्यायालयीन उपाय उपलब्ध आहेत. सामाजिक चोख्या भागात अनुच्छेद ३६ ते ५९ दरम्यान राज्याच्या मार्गदर्शक तत्वांचा समावेश आहे. सामाजिक व आर्थिक न्याय साधण्यासाठी ही तत्त्वे शासनाला दिशा देतात. मात्र ती न्यायालयीन अंमलबजावणीच्या दृष्टीने मूलभूत अधिकारांप्रमाणे बंधनकारक नाहीत. आर्थिक शोषणाविरुद्ध डॉ. बाबासाहेबांची भूमिका डॉ. आंबेडकरांनी मार्च १९४७ मध्ये States and Minorities या ग्रंथातून आर्थिक शोषणापासून संरक्षणासाठी महत्त्वपूर्ण भूमिका मांडली होती. त्यांच्या प्रस्तावांमध्ये प्रमुख उद्योगांचे राज्याच्या मालकीखाली व निर्गमनाखाली असणे, मूलभूत उद्योग शासन किंवा महामंडळांमार्फत चालविणे, विमा उद्योगावर शासनाची मक्तेदारी आणि कृषी हा राष्ट्रीय उद्योग मानून सामुदायिक पद्धतीने शेती करण्याची संकल्पना यांचा समावेश होता. या भूमिकेतून आर्थिक संरक्षणाचे केंद्रीकरण काही मोजक्या हातात होऊ नये आणि आर्थिक लोकशाहीला बळ मिळावे, असा विचार स्पष्ट होतो. स्वातंत्र्यानंतरच्या दीर्घ काळाखंडानंतर भारताची सामाजिक व आर्थिक स्थिती जागतिक निकषांवर तपासणे आवश्यक आहे. सामाजिक लोकशाही : जागतिक चित्र जगभरात होत असलेली सामाजिक स्थिती मोजण्यासाठी विविध आंतरराष्ट्रीय निर्देशांक प्रसिद्ध होतात. त्यातून भारताची स्थिती समजून घेता येते. मानव विकास निर्देशांक (HDI)

सोशल अँड इकॉनॉमिक डेमॉक्रसी इन डेंजर

मध्ये आरोग्य, शिक्षण आणि जीवनमानाचा विचार केला जातो. दिलेल्या आकडेवारीनुसार १९३ देशांमध्ये भारताचा क्रमांक १३० आहे. लैंगिक असमानता निर्देशांक (GII) स्त्री-पुरुषांमधील सक्षमीकरण आणि श्रम बाजारातील तत्कात मोजतो. या निर्देशांकात १९३ देशांमध्ये भारत १०८व्या क्रमांकावर आहे. ग्लोबल हंगर इंडेक्स (GHI) मध्ये १९३ देशांपैकी भारताचा क्रमांक १०२वा असून, दिलेल्या अहवालानुसार भारताची स्थिती 'गंभीर' श्रेणीत आहे. World Happiness Report 2026 नुसार १४७ देशांमध्ये भारत ११६व्या क्रमांकावर आहे. आर्थिक असुरक्षितता, भविष्यातील अनिश्चितता, सामाजिक सहकार्याचा अभाव आणि मानवी संबंधातील तुटपुल्लेखा यांसारखे घटक आनंदाच्या पातळीवर परिणाम करणारे मानले जातात. Environmental Performance Index 2025 मध्ये १७७ देशांमध्ये भारताचा क्रमांक १७६वा आहे. हवा प्रदूषण, जैवविविधता आणि पर्यावरणीय आव्हाने ही यामागील प्रमुख क्षेत्रे आहेत. Electoral Democracy Index मध्ये V-Dem Institute च्या अहवालानुसार १७९ देशांमध्ये भारताचा क्रमांक १०६वा आहे. अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य, माध्यमांचे स्वातंत्र्य, नागरी समाज आणि राजकीय प्रक्रियेतील परिस्थिती या बाबी या निर्देशांकात विचारित घेतल्या जातात. Global Peace Index 2026 मध्ये १६३ देशांमध्ये भारताचा क्रमांक १२७वा असल्याचे दिलेल्या आकडेवारीत नमूद आहे. २०२५ मधील ११५व्या क्रमांकाच्या तुलनेत ही घसरण आहे. आर्थिक लोकशाही : संपत्ती आणि उत्पन्नाच्या World Inequality Report नुसार भारतातील संपत्तीच्या वितरणात मोठी विषमता दिसते. दिलेल्या आकडेवारीनुसार देशातील १० टक्के श्रीमंतकडे ६६ टक्के संपत्ती, तर तळातील ५० टक्के लोकांकडे केवळ ६.५ टक्के संपत्ती आहे. त्यातील वरच्या १

टक्के लोकांकडे सुमारे ४० टक्के संपत्ती असल्याचे नमूद केले आहे. संपत्तीचे पितृव्यापेक्षा होणारे केंद्रीकरण, भांडवलचो उल्लेखता आणि कर्षोण यांसारखे घटक विषमतेची संवर्धित आहेत. दरडोई उत्पन्न आणि GDP २०२५ मध्ये भारताचे दरडोई उत्पन्न अंदाजे २.४० लाख रुपये असल्याचे लेखातील आकडेवारीत नमूद आहे. जागतिक स्तरावर दरडोई उत्पन्नाच्या बाबतीत भारताचा क्रमांक १६३वा असल्याचेही सांगितले आहे. World Bank च्या वर्गीकरणानुसार भारत Lower-middle-income economy वसा आहे. GDP म्हणजे एका वर्षात देशात निर्माण झालेल्या वस्तू व सेवांचे एकूण बाजारमूल्य. लोकसंख्या मोठी असल्यास देशाचा एकूण GDP मोठा दिसू शकतो; मात्र त्यातून प्रत्येक नागरिकाची आर्थिक स्थिती स्पष्ट होत नाही. त्यामुळे GDP सोबत दरडोई उत्पन्न आणि संपत्तीचे वितरणही पाहणे आवश्यक आहे. IMF च्या २०२६च्या आकडेवारीनुसार जगातील मोठ्या अर्थव्यवस्थांमध्ये अमेरिका, चीन, जर्मनी, जपान, ब्रिटन आणि भारत यांचा समावेश होतो. भारताची लोकसंख्या ब्रिटनपेक्षा अनेक पटीने मोठी असताना दरडोई उत्पन्नात मोठी तत्कात आहे. त्यामुळे एकूण GDP आणि सामान्य नागरिकांचे आर्थिक जीवनमान यांमध्ये फरक समजून घेणे महत्त्वाचे ठरते. उत्तरार्धात आपली GDP वाढल्यामुळे आपण जगातील टॉप अर्थव्यवस्थेत स्पर्धा करीत असल्याची राजकीय घोषणा वारंवार दिसते. स्वातंत्र्यानंतर सर्वच क्षेत्रात आपण एकदम तळाशी असल्यामुळे मार्गदर्शक तत्त्वे बंधनकारक करण्यात आली नव्हती. आता आपण सर्वच क्षेत्रात सक्षम झालो आहोत तर मार्गदर्शक तत्त्वांची अंमलबजावणी करणे क्रमप्राप्त आहे. तसेच राज्यकर्त्यांना खरोखरच जर लोकांचे कल्याण साधायचे असेल तर राजकारण बाजूला ठेवून या दोन बाबींना प्राधान्य द्यावे लागेल. १) डॉ. बाबासाहेबांनी आर्थिक शोषणाविरुद्ध संरक्षणासाठी सुचविलेल्या बाबी संविधानाच्या मार्गदर्शक तत्त्वांचे घटनानुसार करून अंतर्गत करवायत. २) जागतिक इंडेक्स हा जगाचा आरसा आहे आणि जग आपल्याकडे किती बारकाईने बघत आहे हे Global Peace Index च्या उद्दारावरून दिसते. त्यामुळे राज्यकर्त्यांनी जागतिक इंडेक्समध्ये नियोजनबद्ध सुधारणा करावी लागेल अन्यथा विश्वगुरू बनण्याचे आपले स्वप्न स्वप्नच राहील. ●●

डॉ. नरेंद्र ताकसाडे
मो. 9422922668

बर्मा देशाची राजधानी रंगून येथे ई.स. १९५४ मध्ये देश-विदेशातील बौद्ध विद्वान, भिक्खू आणि उपासकांची मोठी गर्दी झाली होती. रस्ते कधी पित्तवस्त्रांनी पिळवे, तर कधी शुभ वस्त्रांनी पांढरे दिसत होते. पिवळ्या आणि पांढऱ्या वस्त्रांचा संगम पाहतांना संपूर्ण रंगून नगरी धम्ममय झाल्याचा अनुभव येत होता. तथागत बुद्धांच्या जन्माला २५०० वर्षे पूर्ण झाल्याच्या निमित्ताने जगभरात बुद्ध जयंती साजरी केली जात होती. बर्मा हा बौद्धबहुल देश असल्याने तेथे या सोहळ्याला विशेष महत्त्व प्राप्त झाले होते. या निमित्ताने रंगून येथे बुद्धवाणीचे धम्मसंगायन आयोजित करण्यात आले.

श्रीलंका, कंबोडिया, लाओस, थायलंड, विएतनाम, अमेरिका, इंग्लंड, रशिया आणि भारतासह अनेक देशांतील विद्वान भिक्खू व प्रतिनिधी त्यात सहभागी झाले. त्यांच्या निवासाली आणि भोजनाची व्यवस्था करण्यात आली होती. १९५४ च्या बुद्ध पौर्णिमेपासून १९५६ पर्यंत हे संगायन चालले. या संगायनाचे प्रमुख उद्दिष्ट पाली त्रिपिटकाचे संशोधन, शुद्धीकरण, संपादन आणि आधुनिक स्वरूपात मुद्रण करणे हे होते. संपूर्ण त्रिपिटका पाली भाषेत आणि बर्मा लिपीत प्रकाशित करण्याचे उद्दिष्ट्यतात आले. भिक्खूंनी पाठांतर केलेल्या बुद्धवचनांचे पूर्वीचा मुद्रित प्रती आणि हस्तलिखितांशी परीक्षण करणे आवश्यक तेथे शुद्धीकरण केले. धम्मपत्र, विनयपत्र, समुत्तियन आणि स्वयंवर अशा विद्यार्थ्यांची मोठी उपस्थिती या स्थळावर होती. संगीतीच्या अध्यक्षादी सर्वानुमते अभिधज्ज महारुद्र गुरु भद्रत रेवात, सयावज महारथियर यांची निवड झाली. बर्मा सरकारचा या ऐतिहासिक धम्मसांगाला पूर्ण सहकार्य केले. तत्कालीन प्रधानमंत्री आयुधमान ऊ नू यांच्या अग्रमुळे या सोहळ्याची सुरक्षा, व्यवस्था आणि आर्थिक खर्च सरकारने स्वीकारला. बर्मा हा स्वधिववादी परंपरेतील

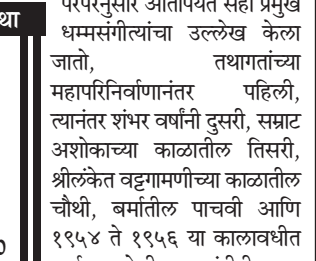
षष्ठम संगीती

बहुजन सौरभ

अभिधम्म आणि पाली साहित्याच्या अभ्यासासाठी प्रसिद्ध देश आहे. या काळात तेथील अनेक विद्वान भिक्खूंनी पाली साहित्याच्या निर्मिती व भाष्यपरंपरेत महत्त्वाचे योगदान दिले. भद्रत सयावज यांनीही पाली भाषेत विविध टीका आणि ग्रंथांची निर्मिती केली. या षष्ठम संगीतीच्या प्रारंभी भारतातील बौद्ध धम्माचे महान विद्वान, भारतीय संविधानाचे शिल्पकार आणि बौद्ध धम्माच्या पुनरुज्जीवनासाठी कार्य करणारे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना निर्मितीत करण्यात आले होते. त्यांनी १९५४ मध्ये संगीतीत सहभाग घेतला आणि प्राथमिक भाषण केले. आपल्या भाषणात डॉ. आंबेडकरांनी भारतातील बौद्ध परंपरेची राष्ट्रीय प्रतिक्रियांमधील उपस्थिती अधोरेखित केली. भारताच्या राष्ट्रध्वजावरील धम्मचक्र, राष्ट्रीय चिन्हातील अशोकस्तंभ आणि त्यावरील सिंहचिन्ह तसेच 'बहुजन सुखाय' या बौद्ध विचारपरंपरेची संबंधित प्रतीकांचा त्यांनी उल्लेख केला. बर्मासारख्या बौद्धबहुल देशातही राष्ट्रीय प्रतिक्रियांमध्ये बौद्ध परंपरेचे प्रतिबिंब सापडते आहे, याचा विचार द्यावा, असा आशय त्यांच्या भाषणातून व्यक्त झाला. यानंतर धम्मसांगायनाची प्रत्यक्ष प्रक्रिया सुरू झाली. त्रिपिटकातील पाठ विद्वान स्वधिवरसमोर वाचला जात असो. त्याची पूर्वीच्या पाठांशी आणि उपलब्ध हस्तलिखितांशी तुलना केली जाई. एखाद्या

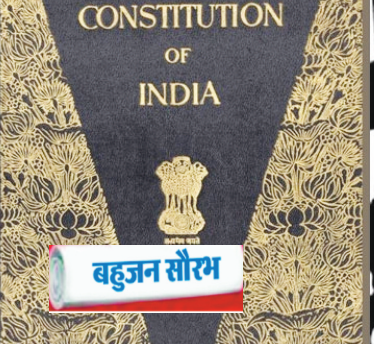
टिकाणी पाठ अशुद्ध किंवा संशयास्पद वाटल्यास विद्वानांमध्ये सखोल चर्चा करून तर्काच्या आधारे त्याचे शुद्धीकरण केले जात असे. अंतिम स्वरूप निश्चित झाल्यानंतर तो मजकूर मुद्रणासाठी पाठविला जात असे. अशा प्रकारे सुतपिटक, विनयपिटक आणि अभिधम्मपिटकाचे संपादन व शुद्धीकरण करण्यात आले. या षष्ठम संगीतीच्या पाठ्यात पुढील काळातील त्रिपिटक प्रकाशनावरही प्रभाव पडला. भारतातील नालंदा आवृत्तीच्या नागरी त्रिपिटकाच्या निर्मितीत भद्रत जगदीश कश्यप यांच्या मार्गदर्शनाखाली कार्य झाले आणि बर्मा षष्ठम संगीतीच्या पाठ्याला त्यात महत्त्वपूर्ण आधार घेतला गेला. त्यामुळे आज उपलब्ध असलेल्या विविध भाषांतील त्रिपिटक अभ्यासासाठी षष्ठम संगीतीचे कार्य महत्त्वाचे ठरते. स्वधिवरसाली परंपरेत थायलंडसह इतर देशांही पुढील काळात काही धम्मसंगीत्या झाल्या. त्यांना धार्मिक आणि धम्मप्रसाराच्या दृष्टीने महत्त्व असले तरी त्रिपिटकाच्या संपादनाच्या दृष्टीने षष्ठम संगीतीचे स्थान विशेष मानले जाते. बुद्धवचनांचे संवर्धन, परीक्षण आणि शुद्धीकरण करण्याची परंपरा धम्मसांगायनातून पुढे आली. स्वधिवरसादी परंपरेनुसार आतापर्यंत सहा प्रमुख धम्मसंगीत्यांचा उल्लेख केला जातो, तथागताना महाराजनिर्वाणानंतर पहिली, त्यानंतर शंभर वर्षांनी दुसरी, सम्राट अशोकाच्या काळातील तिसरी, श्रीलंकेत वड्डापमणीच्या काळातील चौथी, बर्मातील पाचवी आणि १९५४ ते १९५६ या कालावधीत बर्मात झालेली षष्ठम संगीती. षष्ठम बुद्धवचनांच्या संरक्षणासाठी, विविध पाठांची तुलना करण्यासाठी आणि त्रिपिटकाचे प्रमाणित स्वरूप पुढील पिढ्यांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी केलेला व्यापक विद्वत्प्रयत्न होता. बुद्धांच्या २५०० व्या जयंतीच्या ऐतिहासिक पाश्चिमीवर झालेल्या या संगायकामुळे बौद्ध साहित्याच्या आधुनिक संवर्धनाला नवी दिशा मिळाली. ●●

डॉ. नरेंद्र ताकसाडे
मो. 8668238330

प्रतिनिधित्वाचा प्रश्न आणि संविधानाचे मूलभूत तत्त्व

भारतामध्ये आरक्षणाचा प्रश्न केवळ नोकरी किंवा शिक्षणातील जागांचा प्रश्न नाही. तो सामाजिक न्याय, समान संधी, मानवी प्रतिष्ठा आणि शासन-प्रशासनातील प्रतिनिधित्वाशी जोडलेला आहे. भारतीय संविधानाच्या उद्देशिकांमध्ये 'आम्ही भारताचे लोक' या संकल्पनेचा अर्थ देशातील सर्व जाती, जमाती, सामाजिक घटक, महिला आणि वंचित समूहांना लोकशाही व्यवस्थेत योग्य प्रतिनिधित्व मिळणे असा आहे.

बहुजन सौरभ

त्यामुळे आरक्षणाकडे केवळ आर्थिक मर्यादांच्या योजनेप्रमाणे पाहणे योग्य ठरणार नाही. अनुसूचित जाती-जमातीच्या उपवर्गीकरणाचा प्रश्न याच व्यापक संविधानिक संदर्भात महत्त्वाचा ठरतो. २००४ मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाच्या E.V. Chinnaiah प्रकरणातील निर्णयात अनुसूचित जाती हा एकसंध वर्ग असल्याने त्याचे उपवर्गीकरण करता येणार नाही, अशी भूमिका घेण्यात आली होती. त्यानंतर १ ऑगस्ट २०२४ रोजी पंजाब राज्य विरुद्ध देविंदर सिंह प्रकरणात सात न्यायमूर्तींच्या घटनापीठांने अनुसूचित जाती हा केवळ एकसंध वर्ग नसून विविध जातींचा समूह असल्याचे मान्य करून राज्यांना उपवर्गीकरण करण्याचा मार्ग खुला केला. या निर्णयाचे मूल्यमापन करताना संविधानातील मूलभूत तत्त्वांचा एकत्रित विचार आवश्यक आहे. अनुच्छेद १४ समानतेचा अधिकार देतो; मात्र समान परिस्थितीत समान वागणूक आणि असमान परिस्थितीत योग्य वर्गीकरणाचा संविधान मान्यता देतो. अनुच्छेद १५ आणि १६ सामाजिकदृष्ट्या मागे राहिलेल्या घटकांना विशेष संधी देण्याची तरतूद करतात. अनुच्छेद १७ अस्पृश्यता नष्ट करण्याची राज्यांची जबाबदारी निश्चित करते. त्यामुळे आरक्षणाची संकल्पना ऐतिहासिक सामाजिक बहिश्कार आणि प्रतिनिधित्वाच्या अभावाशी जोडलेली आहे. अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींच्या याद्या संविधानाच्या

अनुच्छेद ३४१ आणि ३४२ अंतर्गत निश्चित करण्यात आल्या. विविध जाती-जमातीच्या चालीरीती, भाषा आणि संस्कृतिक परंपरा वेगळ्या असल्या तरी सामाजिक बहिश्कार आणि ऐतिहासिक वंचितता या समान कारणांमुळे त्यांना संविधानिक आरक्षणाच्या चौकटीत एकत्र आणण्यात आले. लेखकाच्या मते, अशा एकात्रित पाहणे याचे पुन्हा उपवर्गीकरण केल्यास या ऐक्याला बाधा येऊ शकते. आरक्षणाचा आणखी एक महत्त्वाचा पैलू म्हणजे प्रतिनिधित्व. लेखकाच्या मांडणीनुसार, आरक्षणाचा उद्देश गरीबी दूर करणे किंवा केवळ आर्थिक मदत देणे हा नसून राज्यांना उपवर्गीकरण करण्याचा मार्ग खुला केला. या निर्णयाचे मूल्यमापन करताना संविधानातील मूलभूत तत्त्वांचा एकत्रित विचार आवश्यक आहे. लेखात खुल्या लेखाच्या आरक्षणातील प्रतिनिधित्वाची प्रश्न उपस्थित करण्यात आला आहे. लेखकाच्या मते, खुला प्रवर्ग हा एकसंध नसून विविध सामाजिक घटकांचा मिश्र समूह आहे. त्यामुळे त्यातील प्रतिनिधित्वाचा स्वतंत्र अभ्यास करून ज्यांचे प्रतिनिधित्व कमी आहे, त्यांना संधी देण्याबाबतही धोरणात्मक विचार व्हायला हवा. आरक्षणाच्या 'क्रीमी लेअर' आणि गुणवत्तेचा प्रश्नही लेखात

उपस्थित केला आहे. लेखकाच्या मते, सामाजिकदृष्ट्या मागासलेल्या समूहातील आर्थिक स्थिती बद्दलही म्हणून त्या समूहाची ऐतिहासिक सामाजिक वंचितता संपत नाही. तसेच आरक्षण हे गुणवत्तेच्या विरोधात नसून सामाजिकदृष्ट्या वंचित घटकांना समान पातळीवर आणण्याचे साधन आहे, अशी भूमिका स्पष्टपणे आली आहे. मात्र उपवर्गीकरणाचा प्रश्न उपस्थित करताना मागे राहिलेल्या जाती किंवा जमातींच्या शैक्षणिक व सामाजिक स्थितीचा वस्तुनिष्ठ अभ्यास करणेही आवश्यक आहे. त्यांच्या गुणवत्तावादीसाठी शिक्षण, प्रशिक्षण, समान संधी आणि प्रभावी शासकीय धोरणे राबविण्याची गरज आहे. केवळ आरक्षणातील अंतर्गत वाटणी करण्यापेक्षा वंचित समूहांना समान पातळीवर आणण्यासाठी निर्णय घेताना 'आम्ही भारताचे लोक', सामाजिक न्याय, प्रतिनिधित्व, मानवी प्रतिष्ठा आणि संविधानाची मूलभूत रचना या सर्वांचा एकत्रित विचार झाला पाहिजे. लेखकाचे सर्वोच्च न्यायालयाने उपवर्गीकरण आणि क्रीमी लेअरच्या प्रश्नाचा पुनर्विचार करावा तसेच संसदेने आवश्यक संविधानिक दुरुस्तीचा विचार करावा, अशी मागणी केली आहे. ●

बुधवार, २३ सप्टेंबर २०२६

Wednesday, 23 September 2026

बौद्ध धर्म तीन सिद्धांतांची दीक्षा देतो. प्रज्ञा, करुणा आणि समता. बौद्ध धर्मच जगातील शोषण थांबवू शकतो. माझा असा विश्वास आहे की, एक दिवस मानवतेच्या रक्षणसाठी केवळ भारतच नव्हे तर सारं जग बौद्ध धर्माचा स्वीकार करेल. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

जगात युद्ध की बुद्ध? हा वाक्प्रचार फार पुराना काळापासून प्रचलित आहे. त्यामध्ये युद्ध की शांती, अशांती की शांती, हा अर्थ अभिप्रेत आहे. कारण शांती हे बुद्धाच्या धर्माचे अविभाज्य तत्त्व आहे. बुद्धांनी या तत्त्वाच्या आधारेच युद्ध टाळण्याचा प्रयत्न केला आणि शाक्य व कोलिय यांच्यातील संघर्ष मिटविण्यासाठी शांततेचा मार्ग दाखविला. आजही जगात दहशतवाद, युद्ध आणि हिंसाचाराचा झाला आहे. त्यामुळे बुद्धांच्या शांतीचा संदेश आजच्या जगासाठी अधिकच महत्त्वाचा ठरतो. इ.स.पूर्व पाचव्या शतकात गौतम बुद्धांनी जो धर्म सांगितला, तो मानवाला धीर देणारा, स्वावलंबी बनविणारा आणि स्वतःच्या विचारशक्तीवर विश्वास ठेवण्यास शिकविणारा मार्ग होता. मानवाच्या कल्याणासाठी आकाशत किंवा पृथ्वीत उतर शोषण्याऐवजी स्वतःच्या अनुभवातून सत्याचा शोध घेण्याचा मार्ग बुद्धांनी दाखविला. अहंकार, पूर्वग्रह आणि अंधश्रद्धा बाजूला ठेवून विवेकाच्या आधारे जीवन जगण्याची शिकवण त्यांच्या धर्मात आहे. कोणत्याही महत्, पंडित, मुल्ला किंवा मौलवीकडे आपल्या जीवनाचा मार्ग विचारण्याऐवजी स्वतःच्या प्रज्ञेचा विकास करणे, ही बुद्धविचारांची मूलभूत भूमिका आहे. बौद्ध धर्म बुद्धप्रामाण्यवाद आणि विज्ञाननिष्ठ दृष्टिकोनाला महत्त्व असल्यामुळे त्याचा प्रसार मोठ्या प्रमाणावर झाला. मध्य आशिया, चीन, तिबेट, मंगोलिया, जपान, कोरिया, म्यानमार, थायलंड, व्हिएतनाम,

संकटे आपल्यातली ताकद दाखवून देण्यासाठी येत असतात...

जगात बौद्ध धर्माची वाटचाल आणि आव्हाने

श्रीलंका आदी देशांत बौद्ध धर्माने आपले स्थान निर्माण केले. या देशांतील समाजांनी बौद्ध विचारांतील मानवतावाद, करुणा, समता आणि नैतिकतेला जीवनाचा आधार मानले. परिणामी बौद्ध संस्कृतीने आशियातील अनेक समाजांच्या सामाजिक आणि सांस्कृतिक जडणघडणीवर प्रभाव टाकला. मात्र ज्या भारताभूमीत गौतम बुद्धांचा जन्म झाला, ज्या भूमीत त्यांना बोधी प्राप्त झाली, त्याच भारतात पुढील काळात बौद्ध धर्माचा प्रभाव मोठ्या प्रमाणात कमी झाला. बुद्धांच्या विचारांचा वारसा भारताच्या सांस्कृतिक इतिहासाचा महत्त्वाचा भाग असूनही त्याचा व्यापक सामाजिक प्रसार दीर्घकाळ टिकून राहिला नाही, ही ऐतिहासिक विसंगती आहे. बुद्धांचा धर्म विज्ञाननिष्ठ, मानवतावादी आणि समतेचा असल्यामुळे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी त्याचा स्वीकार केला. १४ ऑक्टोबर १९५६ रोजी नागपूरच्या दीक्षाभूमीवर त्यांनी बौद्ध धर्माची दीक्षा घेतली आणि लाखो अनुयायांना धर्मदीक्षा दिली. त्यांच्या "Buddha and the Future of His Religion" या लेखात बुद्धांच्या धर्माचे वैशिष्ट्य स्पष्ट करण्यात आले आहे. बुद्धांनी नैतिकतेला धर्माचा आधार आणि सार बनविले, असे आंबेडकरांनी नमूद केले. धर्म आणि धर्म

यातील फरक स्पष्ट करताना त्यांनी धर्माचा संबंध जगाच्या उत्पत्तीच्या स्पष्टीकरणाशी, तर धर्माचा संबंध जगाची पुनर्रचना करण्याशी जोडला. त्यामुळे बुद्धांचा धर्म हा केवळ आध्यात्मिक विचार नसून सामाजिक परिवर्तनाची शक्ती असल्याचे आंबेडकरांनी अधोरेखित केले. आज चीन, जपान, व्हिएतनाम, थायलंड, कंबोडिया, लाओस, म्यानमार, श्रीलंका, भूतान, तैवान आदी देशांत बौद्ध परंपरेचा मोठा प्रभाव आहे. चीनमध्ये बौद्ध मत आणि विचारांची मोठी परंपरा आहे. लारंग गारसारखी बौद्ध शिक्षणकेंद्रे बौद्ध तत्त्वज्ञानाच्या अभ्यासासाठी प्रसिद्ध आहेत. लेशान बुद्ध आणि स्प्रिंग टेम्पल बुद्ध यांसारखी भव्य स्मारके बौद्ध संस्कृतीच्या ऐतिहासिक प्रभावाची साक्ष देतात.

जपानमध्ये बौद्ध आणि शिंते परंपरांचा सांस्कृतिक प्रभाव आहे. थायलंड, कंबोडिया आणि लाओससारख्या देशांत बौद्ध परंपरेला सामाजिक आणि राष्ट्रीय जीवनात महत्त्वाचे स्थान आहे. श्रीलंका आणि म्यानमारमध्येही बौद्ध संघ आणि विचारांची समृद्ध परंपरा आहे. तैवानमध्ये बौद्ध, ताओ आणि इतर धार्मिक परंपरांचा सहअस्तित्वाचा अनुभव मिळतो. व्हिएतनाममध्ये बौद्ध विचारांचा सामाजिक आणि सांस्कृतिक प्रभाव मोठा आहे. त्यामुळे बौद्ध धर्म हा केवळ एका देशापुरता किंवा एका समाजापुरता मर्यादित न राहता आशियाई संस्कृतीच्या विकासाला महत्त्वाचा घटक बनला आहे. भारतामध्ये २०११ च्या अंशकृत जनगणनेनुसार बौद्धांची संख्या ८४ लाख ४२ हजार ९७२, म्हणजे सुमारे ०.७ टक्के होती. भारतात बौद्धांची संख्या सर्वाधिक आहे. डॉ. आंबेडकरांच्या धर्मदीक्षेनंतर महाराष्ट्रात बौद्ध चळवळीने सामाजिक परिवर्तनाला नवी दिशा दिली. नागपूरची

दीक्षाभूमी आज जगभरातील बौद्ध आणि आंबेडकरी अनुयायांसाठी प्रेरणास्थान बनली आहे. मात्र बौद्ध धर्मापुढील आव्हाने गंभीर आहेत. केवळ बौद्धांची संख्या वाढविणे हा धर्मप्रसाराचा अंतिम उद्देश असू शकत नाही. धर्माचा अभ्यास, पाठी भाषेचे शिक्षण, त्रिपिकाचे वाचन, बुद्धविचारांचे आधुनिक संदर्भात आकलन आणि नव्या पिढीला धर्माशी जोडणे आवश्यक आहे. बौद्ध विचार केवळ धार्मिक कार्यक्रमांची ठिकाणे न राहता शिक्षण, संशोधन, सामाजिक प्रबोधन आणि वैज्ञानिक दृष्टिकोनाची केंद्रे झाली पाहिजेत. युवक आणि महिलांचा धर्म चळवळीत अधिक सक्रिय सहभाग वाढविणेही आवश्यक आहे. बौद्ध समाजासमोरील आणखी एक आव्हान म्हणजे अंतर्गत मतभेद आणि संघटनात्मक कमतरता. बुद्धांनी व्यक्तिपूजेपेक्षा विचार, नैतिकता आणि आचरणाला महत्त्व दिले. त्यामुळे बुद्धांच्या प्रतिमांची संख्या वाढविण्याबरोबरच त्यांच्या विचारांचे आचरण किती वाढते, याचा विचार करणे गरजेचे आहे. समता, करुणा, मैत्री, प्रज्ञा आणि विवेक ही भुल्ये सामाजिक जीवनात रुजली तरच धर्माचा खरा अर्थ समाजापर्यंत पोहोचेल. आज युद्ध, हिंसा, धार्मिक द्वेष, विषमता आणि शोषणाने जग अस्वस्थ आहे. अशावेळी बुद्धांचा प्रज्ञा, करुणा, मैत्री, समता आणि अहिंसेचा संदेश मानवतेसाठी मार्गदर्शक ठरू शकतो. बौद्ध धर्माचा खरा प्रसार केवळ विचारांची संख्या वाढविण्यात नसून, माणसाच्या विचारात आणि आचरणात परिवर्तन घडविण्यात आहे. भारतात बुद्धांची भूमी म्हणून आपली वैचारिक जबाबदारी ओळखून बुद्धविचार जगापर्यंत पोहोचविण्याचे कार्य अधिक प्रभावीपणे केले पाहिजे. ●●

एल. टी. लवात्रे
मो. 7757823796

बहुजन सौरभ

BAHUJAN SAURABHA

भाकरीची किंमत

रोटी खाने से ज्यादा वक्त रोटी बनाने में लगता है, और उससे भी ज्यादा वक्त रोटी कमाने में लगता है ! मंडळी, भाकरीचा एक घास आपण किती सहजपणे तोंडात टाकतो ! पण त्या एका घासामागे किती हातांची मेहनत दडलेली असते, याचा विचार आपण किती वेळा करतो ? शेतकरी उन्हाटाऱ्यात राबतो, मातीशी नातं जोडतो, बी पेरतो, पिकाची काळजी घेतो. फायदा घरात आलं की कुणीतरी ते दळतं, पीट मळतं, चूल पेटवते आणि मग आपल्या ताटात गरमगरम भाकरी येते. एकदा एका घरातला छोटा मुलगा आईला म्हणाला, “आई, अजून एक भाकरी दे ना !” आई हसली आणि भाकरी वाढताना म्हणाली, “बाळा, भाकरी मागताना तिच्यामागची मेहनतही आठवत जा.” मुलाला त्या वेळी तिचं वाक्य फारसं समजलं नाही. पण काही वर्षांनी तो स्वतः कमवायला लागला, दिवसभर काम करून घरी परतला आणि आईने त्याच्यासमोर गरम भाकरी ठेवली. पहिला घास घेताच त्याच्या डोळ्यांत पाणी आलं. त्याला आईचं ते जुनं वाक्य आठवलं—भाकरी पीट भरते, पण तिची किंमत कष्ट करणाऱ्यालाच खरी कळते. म्हणूनच मित्रांनो, ताटात अन्न आलं की त्याची नासाडी करू नका. कारण अन्न फक्त धान्याने तयार होत नाही; त्यात कुणाचं धाम, कुणाची भूक, कुणाचं आयुष्य आणि कुणाची आशा मिसळलेली असते. भाकरीचा प्रत्येक घास आपल्याला एकच गोष्ट सांगतो—कष्टाचा आदर करा आणि अन्नाची किंमत जाणून घ्या. ●●

अनंतायन

दुःखाच्या अंधारातून प्रज्ञेच्या प्रकाशाकडे

बुद्धधर्माचा मुक्तीमार्ग

दुःख आहे म्हणून निराशा होऊ नका; दुःखाचे कारण समजले की मुक्तीचा मार्गही दिसू लागतो. मानवी जीवनाच्या इतिहासात दुःखातून मुक्ती कशी मिळेल, हा प्रश्न जिका प्राचीन आहे तितकाच आजही जिवंत आहे. विज्ञानाने अंतराळ जिंकले, तंत्रज्ञानाने जग जवळ आणले, कुत्रिम बुद्धिमत्तेने विचार करण्याच्या अनेक पद्धती बदलल्या; परंतु मनुष्याच्या अंतर्मनातील अस्वस्थता, भीती, असुरक्षितता, अपेक्षा, मत्सर, द्वेष, लोभ आणि तणा अद्याप संपलेला नाही. बाह्य जग बदलले; मात्र मनातील दुःखाचे स्वरूप मोठ्या प्रमाणात समेक राहिले. याच मूलभूत प्रश्नाला भगवान बुद्धांनी वास्तववादी, तर्कशुद्ध आणि अनुभवाधिष्ठित पद्धतीने हात घातला. बुद्धधर्माचा केंद्रबिंदू पूजा, कर्मकांड किंवा पारलौकिक आश्वासन नसून दुःखाचे स्वरूप समजून घेणे, त्याची कारणे शोधणे आणि त्यातून मुक्त होण्यासाठी आचरणाचा मार्ग स्वीकारणे हा आहे. म्हणूनच प्रश्न आहे, मुक्ती कोणत्या पथाने? बुद्धधर्माचे उतर स्पष्ट आहे - शील, समधी आणि प्रज्ञेने प्रकाशित झालेल्या आर्य अष्टांगिका मार्गाने. बुद्धांच्या शिष्यावृत्तीतील चार आर्यसत्ये ही दुःखमुक्तीची मूलभूत चौकट आहे - दुःख, दुःखसमुदय, दुःखनिरोध आणि दुःखनिरोधधर्माची प्रतिपदा. पहिले सत्य जीवनातील दुःखाचे वास्तव स्वीकारते. जन्म, जरा, व्याधी, मृत्यु, अग्रिय व्यक्ती किंवा परिस्थितीशी लागून, प्रिय व्यक्तीपासून वियोग आणि इच्छा पूर्ण न होणे यांत अस्माधानाची छाया असते. परंतु दुःख केवळ दुःखाची जाणीव करून थांबत नाही. ते त्याच्या कारणाचा शोध घेतो. दुसरे आर्यसत्य म्हणजे दुःखसमुदय - तुणा, वस्तू, प्रतिष्ठा, सत्ता, प्रशंसा किंवा आपल्या मताचा विषय यांची आसक्ती मनाला सतत अस्वस्थ ठेवते. ते मिळाले ते टिकावे आणि जे नको ते

प्रमोद जांभूलकर
मो. 98239 69097

वस्तवाकडे डोळसपणे पाहणे. शरीर, नाती, परिस्थिती, संपत्ती आणि सत्ता बदलणारी आहेत. अनित्य गोष्टींना शाश्वत समजून धरून ठेवण्याचा प्रयत्न दुःखाला कारणीभूत ठरतो. सम्यक संकल्प म्हणजे अहिंसा, त्याग, करुणा आणि सद्भावनेने प्रेरित विचारांची जोपासना. सम्यक वाचा म्हणजे सत्य, हितकारक आणि योग्यवेळी बोललेले शब्द. खोटे बोलणे, निंदा, चुगली आणि विषाक भाषा इतरांनाच नव्हे तर स्वतःच्या मनालाही अस्वस्थ करते. सोशल मीडिया आणि डिजिटल संवादाच्या युगात याचे महत्त्व अधिक वाढले आहे. सम्यक कर्मात म्हणजे हिंसा, चोरी, गैरवचन आणि इतरांना हानी पोहोचविण्याच्या कृतींपासून दूर राहणे. सम्यक आजीविका म्हणजे उपजीविकेची साधने नैतिक असणे. अर्थार्जनाला विरोध नसला तरी शोषण, हिंसा किंवा फसवणुकीवर आधारित उपजीविका टाळण्याची दिशा बुद्धधर्म देतो. सम्यक व्यायाम म्हणजे नकारात्मक प्रवृत्ती ओळखून त्यांना वाढ न देणे आणि सकारात्मक मानसिक गुण विकसित करणे. सम्यक स्मृती म्हणजे शरीर, भावना आणि मनाकडे संजगणपणे पाहणे. भूतकाळाच्या पक्षातापात किंवा भविष्याच्या चिंतेत अडकण्याऐवजी वर्तमानाचे भान ठेवणे. सम्यक समाधी मनाला स्थिर, एकाग्रता आणि सूक्ष्म नियंत्रणशक्ती देते. अष्टांगिक मार्गाचे व्यापक स्वरूप शील, समधी आणि प्रज्ञा या तीन अंगांत समजून घेता येते. शील आचरणाला नैतिक दिशा देते, समधी मनाला स्थिर देते आणि प्रज्ञा वस्तूंचे वास्तव स्वरूप पाहण्याची क्षमता देते. त्यामुळे बुद्धधर्माचा मार्ग आचरण, मन आणि प्रज्ञा यांचा समन्वय साधतो. बुद्ध धर्मातील अनित्यता म्हणजे अनित्यता हा महत्त्वाचा सिद्धांत आहे. जगातील सर्व संकल्पित गोष्टी परिवर्तशील आहेत. या सत्याचा स्वीकार आसक्ती कमी करतो आणि पथाने, शीलाच्या पथाने आणि सजजतेच्या पथाने. भगवान बुद्धांचा अष्टांगिक मार्ग हा केवळ प्राचीन भारताच्या इतिहासातील एक अध्याय नाही; तो आजच्या अस्वस्थ मानवासाठीही आत्मनिरिक्षणाचा, नैतिकतेचा आणि विवेकाचा मार्ग आहे. दुःखापासून पळणे हा मुक्तीचा मार्ग नाही. दुःखाचे स्वरूप समजून घेणे, त्याच्या मुळाशी जाणे आणि तुणा-अविद्येच्या फकटीतून स्वतःला मुक्त करण्याची साधना करणे - हीच बुद्धांची दिशा. म्हणूनच बुद्धधर्माचा संदेश आजही मनाला स्पर्शून जातो - “अप दीपो भव” - स्वतःच स्वतःचा दीप बन. बाहेरचा अंधार कितीही गडद असो, मुक्तीचा पहिला प्रकाश मनाच्या जागृतीतून जगताला येतो आणि त्या प्रकाशाकडे जाणारा मार्ग म्हणजे - धर्माचा मार्ग. ●●

डॉ. बाबासाहेबांचा युगप्रवर्तक संकल्प

अस्पृश्यत्वावर होणाऱ्या अन्याय-अत्याचाराच्या विरोधात आपण लढलेच पाहिजे. संघर्ष केलाच पाहिजे' अशी भीमगर्जना गुजरातच्या वटवृक्षाखाली बसून बाबासाहेबांनी १०९ वर्षांपूर्वी केली होती. तो परिसर आता 'संकल्पभूमी' म्हणून बौद्ध बांधवांचे एक श्रद्धास्थान बनले आहे. आज, २३ सप्टेंबर संकल्पभूमीचा वर्धापन दिन त्यानिमित्ताने...

सुमारे अडीच हजार वर्षांपूर्वी सिद्धार्थ गौतम बुद्धाने पिंपळवृक्षाखाली बसून 'मला बोधीप्राप्ती झाल्याशिवाय मी येथून उठणार नाही...' अशी प्रतिज्ञा केली होती तशीच प्रतिज्ञा आधुनिक युगात बुद्धांचे महान अनुयायी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी गुजरातमधील सयाजीबागच्या वटवृक्षाखाली १०९ वर्षांपूर्वी केली होती. अमेरिकेच्या कोलंबिया विद्यापीठातून एम.ए. आणि पीएच.डी.चा अभ्यासक्रम पूर्ण केल्यानंतर डॉ. आंबेडकर लंडनला गेले. एम.ए.एस.सी. समाधान कमी झाले. अशा काळात बुद्धधर्म विचारतो - आपण किती कमावले यापेक्षा आपण किती शान्त झालो? आपण किती जिकले यापेक्षा आपल्या विनयामुळे किती माणसे हरली? आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे - आपण स्वतःच्या मनाला किती ओळखले? बुद्धधर्मातील मुक्तीचा अर्थ जीवनापासून पळायन असा नाही. संसारात राहूनही लोभ, द्वेष, मोह, आसक्ती आणि अहंकार यांचे निरोक्षण करता येते. मन बदलले की विचार बदलतात; विचार बदलले की कृती बदलतात; कृती बदलल्या की व्यक्तिमत्त्व बदलते आणि व्यक्तिमत्त्व बदलले की समाज बदलण्याची शक्यता निर्माण होते. शेवटी प्रश्न एकच - मुक्ती कोणत्या पथाने? मुक्ती अंधश्रद्धेच्या पथाने नव्हे, मुक्ती द्वेषाच्या पथाने नव्हे, मुक्ती कर्मकांडाच्या ओझ्याने नव्हे, मुक्ती दुसऱ्याचा परभव करून नव्हे. मुक्ती प्रज्ञेच्या पथाने, करुणेच्या पथाने, शीलाच्या पथाने आणि सजजतेच्या पथाने. भगवान बुद्धांचा अष्टांगिक मार्ग हा केवळ प्राचीन भारताच्या इतिहासातील एक अध्याय नाही; तो आजच्या अस्वस्थ मानवासाठीही आत्मनिरिक्षणाचा, नैतिकतेचा आणि विवेकाचा मार्ग आहे. दुःखापासून पळणे हा मुक्तीचा मार्ग नाही. दुःखाचे स्वरूप समजून घेणे, त्याच्या मुळाशी जाणे आणि तुणा-अविद्येच्या फकटीतून स्वतःला मुक्त करण्याची साधना करणे - हीच बुद्धांची दिशा. म्हणूनच बुद्धधर्माचा संदेश आजही मनाला स्पर्शून जातो - “अप दीपो भव” - स्वतःच स्वतःचा दीप बन. बाहेरचा अंधार कितीही गडद असो, मुक्तीचा पहिला प्रकाश मनाच्या जागृतीतून जगताला येतो आणि त्या प्रकाशाकडे जाणारा मार्ग म्हणजे - धर्माचा मार्ग. ●●

बहुजन सौरभ

पडले. हातात लायब्ररीतून आणलेली पुस्तके होती. तोच शिडीवर काही लोकांचा त्यांनी आवाज ऐकला. त्यांना क्षणभर वाटले, 'ते तर प्रवासी असतील, येथे राहायला आण असतील. हे नवे मित्र कोण हे बघण्यासाठी त्यांनी बाहेर डोकावले.' जवळपास बारा फूट उंच पुरे धिपाडू शरीरयष्टीचे समाजकंटक रागाने लालबुंद आणि हातात लाट्या-काट्या घेऊन आपल्याच खोलीकडे येत असल्याचे त्यांनी बघितले. खोलीसमोर उभे राहून रागाने बोलले, 'तू कोण आहेस? तू येथे का आलास? पारशी हॉटेल भ्रष्ट केले? पारशी नाव घेण्याची तुला हिंमत कशी झाली?' काहीच ऐकण्याच्या अथवा समजून घेण्याच्या मनस्थितीत ते नव्हते. त्यांनी भीमरावाला ताकीद दिली की, 'सायकलपर्यंत हॉटेल खाली कर अन्वया परिणामाला तयार राहा.' या घटनेने भीमराव हादरून गेले. राहण्याचे ठिकाण कैलासापेक्षाही कमी प्रतिके होते. परंतु ते देखील अपमानित होऊन सोडावे लागणार याचे शल्य त्यांच्या जिवाशी लागले. ते निमूळपणे हॉटेलच्या बाहेर पडले. राहण्याची सोय कुठे होते काय? याचा त्यांनी दिवसभर प्रयत्न केला. आकाशात सूर्य आण ओकत होता. पायी फिरता फिरता सायंकाळचे चार वाजले होते. राहण्याचा प्रश्न त्यांना सारखा सतावत होता. त्यावेळी भीमरावाच्या पोटात भुकेचा प्रचंड काहूर माजला होता... तहानेचे पसा कोरडा पडला होता... वर आकाश, खाली जमीन... अशा धीरांधीर वातावरणात ते सयाजीबागच्या 'कामारी' नावाच्या सार्वजनिक बागीच्यात आले. त्या ठिकाणी एक भव्य वटवृक्ष होता. त्या वृक्षाखाली ते निवांतपणे बसले आणि त्यांचे हृदय भडभडून आले. गळा दाटला. डोळे डबडबले; तेजःपुंज नेत्रांतून सारखे अश्रू ओघवू लागले. सर्वजण गूढ शांतता परस्पर! वातावरण क्षणभर दुःखमय झाले! यावेळी त्यांना जातीवादी मनोवृत्तीचा प्रचंड राग आला होता. तत्क्षणीच भीमरावाच्या हृदयाचे भाव जागृत झाले ते विचार करू लागले की, 'मी बॉस्टर असून देखील माझी जात काही केल्या जात नाही. जातीमुळे आपल्या असम्युय समाजाजबाबदार किती भयंकर अन्याय होत असतील? कशा प्रकारची त्यांना वागणूक मिळत असेल ते तर अशिथित, लाचार आहेत त्यांना तर याहीपेक्षा वाईट परिस्थितीला तोंड देऊन माहिती पडतल्याचं आणि संविस्तर प्रतिज्ञावर सादर करण्याचे निदेश दिले. यामुळे दुर्गम आदिवासी भागातील घटनांचे विश्वासेई दस्तऐवजीकरण किती महत्त्वाचे आहे, हे स्पष्ट होते. मुल्यची अचूक नोंद, कारणांचे वैज्ञानिक विश्लेषण आणि जबाबदारी निश्चित करण्यासाठी पारदर्शक व्यवस्था आवश्यक आहे. विशेष असुरक्षित आदिवासी समूहांसाठी केंद्र सरकारने विविध योजना राबवल्या आहेत. प्रधानमंत्री जनजाती आदिवासी न्याय महाअभियान (पीएम-जनम) अंतर्गत घरे, पिण्याचे पाणी, आरोग्य-पोषण, रस्ते आणि दूरसंचार सुविधा उपलब्ध करून देण्याचा प्रयत्न आहे. आयुष्यात भारत, लसीकरण आणि शिक्षण सेलसारख्या आरोग्य योजनांचाही या भागांपर्यंत विस्तार करण्याचे उद्दिष्ट आहे. मात्र योजनेत जाहीर होणे आणि त्या प्रत्यक्ष लाभार्थीपर्यंत पोहोचणे यात मोठी दरी राहिल्यास त्यांचा अपेक्षित परिणाम साधता येत नाही. बालाघाटची घटना ही याच अमंगलजाणवीतील दरीचा दृष्टांत आहे. बालाघाटमधील बैगा मुलुंचे मृत्यू हे कोणत्याही एका विषया, जीवणा किंवा यांतातील विश्वासाचा अंधाव, भाषिक अडथळे, पारंपरिक उपचारपद्धती आणि लसीबाबतचा भीती यांचा विचार करणे आवश्यक आहे. वैद्यकीय पथके नियमितपणे गावात पोहोचत नसतील आणि संकटाला वेळीही अचानक दाखल होत असतील, तर विश्वास निर्माण होणे कठीण आहे. स्थानिक भाषा समजणारे आरोग्य कर्मचारी, आदिवासी समाजातील प्रशिक्षित कार्यकर्ते आणि सातत्यपूर्ण आरोग्य संवाद यामुळे ही दरी कमी करता येऊ शकते. या मुलुंचे दखल मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयानेही घेतली. वृत्तपत्रांच्या बातम्यांच्या आधारे दाखल झालेल्या जनहीत याचिकेत बैगा मुलुंचा मृत्यूचा आणि आरोग्यव्यवस्थेतील कमतरतेचा मुद्दा मांडण्यात आला. न्यायालयाने केवळ वृत्तावर अवलंबून न राहता प्रत्यक्ष गावांना भेट

मिलिंद मानकर
मो. 8177866397

मित्राणूक आणि भराच कार्यक्रमाचे आयोजन केले जाते. आज संकल्पभूमी जगातील समस्त आंबेडकरी अनुयायांचे आज एक प्रेरणास्थान बनले आहे. महाकाव्यिक बुद्धांचा 'बोधीपथ' अन् डॉ. बाबासाहेबांचा 'संकल्पपथ' दोन्ही समाजाला दिशा देण्याचे मंगलमय प्रतिक बनली आहेत. १४ एप्रिल २००६ पासून दरवर्षी या ठिकाणी 'संकल्प दिवस' पथ मोठ्या उत्साहाने साजरा केला जातो. गुजरातमधील 'संकल्पप्रेमी' अनुयायांनी या ठिकाळा 'संकल्पभूमी' असे सुरेख नाव दिले असून त्यावर भव्यदिव्य शिलालेख कोरला आहे. भविष्यात 'संकल्प स्तूप' उभारण्याचे त्यांचे महान स्वप्न आहे. डॉ. बाबासाहेबांचे स्मार्क अनुयायांना जीवनात दुर्दैवाने संकल्प करून कार्यसिद्धीची प्रेरणा देणारे प्रतीक बनले अशी आशा करूया. संकल्पदिन पर्वाच्या अर्थ भारतीयांना हार्दिक शुभेच्छा. ●●

मध्य प्रदेशच्या पूर्वकडील बालाघाट जिल्ह्यातील बैर आणि बिरसा या तालुक्यातील भगवत जंगलपड्यात गेल्या जून-जुलैपासून ते घडले, ते केवळ एका साक्षीच्या आजाराचे प्रकरण नाही, ते भारताच्या आरोग्य नियोजनातील तळागाळातील 'शेवटच्या मैलापर्यंत' न पोहोचणाऱ्या व्यवस्थेचे आणि एक विशेष असुरक्षित आदिवासी गटाला (Particularly Vulnerable Tribal Group - PVTG) उपेक्षेचे धडधडीत उदाहरण आहे. काढा राष्ट्रीय उद्यानालगतच्या महुडई, अदोरी, बोंदरी, कोरका, गारिया, कोहीमोर, कुंडेकरा यांसारख्या दुर्गम गावांत बैगा आणि गोंड समाजाची मुले तापाने फणफणत होती. त्यांच्या अंगावर लाल पुळ उठत होते आणि काहींचा जीव जात होता; पण या सगळ्यांची बातमी प्रशासनापर्यंत पोहोचण्याला आठवडे लागले. आरोग्यच्या अध्यापकांनी परिस्थिती हाताबारीत गेल्यावर केंद्र सरकारने राष्ट्रीय संयुक्त प्रतिसाद पथक (NJOAT) १२ ऑगस्ट रोजी बालाघाटला पाठवले. ICMR आणि NIVच्या आरोग्यकरी रक्त व पाण्याचे नमुने तपासले. सर्वेक्षण तीन गावांवरून जवळपास पन्नास गावांपर्यंत वाढवण्यात आले, सहा फिरते वैद्यकीय पथक तैनात करण्यात आले आणि सुमारे बाराशे मुलांना अतिरिक्त गोवर-रुबेला लसमात्रा देण्यात आल्या. सप्टेंबरच्या पहिल्या आठवड्यापर्यंत सलग सात दिवस नवीन गोबर रुग्ण आढळला नाही, असे केंद्रीय आरोग्य मंत्रालयाने जाहीर केले. म्हणजेच, दीड-दोन महिन्यांच्या विषयानंतर व्यवस्था हलली आणि तोपर्यंत अनेक कुटुंबांनी आपली मुले गमावली होती. बालाघाटच्या या भागातील आरोग्यव्यवस्थेचे वास्तव केवळ वृत्तवाचन किती दूर आहे यावरून समजत नाही. सतत जवळचे धार्मिक आरोग्य केंद्र गावापासून सुमारे १५ किलोमीटरवर, तर जिल्हा मुख्यालय १२५ किलोमीटरहून अधिक दूर आहे. गंभीर रुग्णाला प्राथमिक केंद्रातून प्रखंड रुग्णालय, त्यानंतर बैर उपविभागीय रुग्णालय आणि नगर अस्पताल जिल्हा रुग्णालयात पाठवावे लागते. घनदाट जंगल, डोंगराळ भाग आणि खराब रस्त्यांमुळे आजारी बालकांना एखा

मेळघाट ते बालाघाट

आदिवासी आरोग्यव्यवस्थेतील न संपणारी शोकांतिका ..

प्रवास करणे जीवघेणे ठरू शकते. रुग्णावाहिका दुर्गम वाड्यांपर्यंत पोहोचत नसल्याने आणि मुलांना बांबूच्या झोळीतून डोंगर उतरवावे लागते, ही परिस्थिती आरोग्यव्यवस्थेतील मूलभूत कमतरता अधोरेखित करते. बालाघाटची घटना एकाकी नाही. महाराष्ट्रातील मेळघाटमध्ये कोरूक आदिवासी समाजातील बालमुल्युंची समस्या अनेक दशकांपासून कायम आहे. १९९०च्या दशकात कुपोषणामुळे हजारो बालमुल्युंच्या बायलांनी देशाचे लक्ष वेधले. न्यायालयीन समित्या, स्वयंसेवी संस्था आणि विविध शासकीय उपयोजना झाल्यानंतरही समस्या पूर्णपणे सुटली नाही. संशोधकांनी शासकीय आकडेवारीपेक्षा प्रत्यक्ष मृत्यूचे प्रमाण अधिक असल्याचे अनेकदा निदर्शनास आणले आहे. डॉ. अभय बंग यांच्यासह विविध तज्ज्ञांनी आदिवासी भागातील बालमुल्युंमार्फत कुपोषणाबरोबरच आरोग्यसेवेचा अभाव, संसर्गजन्य आजार, मातांचे आरोग्य आणि सामाजिक परिस्थिती यांचा परस्परसंबंध स्पष्ट केला आहे. त्यामुळे बालाघाटने मेळघाटच्या अनुभवातून धडा घेणे आवश्यक आहे. आदिवासी भागातील आरोग्य पायाभूत सुविधांची कमतरता ही मोठी समस्या आहे. मध्य प्रदेशातील आदिवासी क्षेत्रातील सामुदायिक आरोग्य केंद्रांमध्ये आवश्यक तसे डॉक्टरांच्या तुलनेत प्रत्यक्ष उपलब्धता अत्यल्प असल्याचे संसदीय आकडेवारीतून दिसून आले आहे. देशातील आदिवासी भागांत प्राथमिक आणि सामुदायिक आरोग्य केंद्रे तसेच उपकेंद्रांचीही कमतरता असल्याचे विविध सरकारी अहवालांनी नमूद केले आहे.

बहुजन सौरभ

यामुळे कुटुंबांच्या अन्नसुरक्षेवर परिणाम होतो. कुपोषित बालकाची प्रतिकारशक्ती कमी असल्याने सामान्य संसर्गीय गंभीर स्वरूप धारण करू शकतो. त्यामुळे आरोग्याच्या प्रसारावर उपचारांबरोबरच अन्न, रोजगार, जंगलवाडी हक्क आणि सामाजिक सुरक्षा यांचाही विचार करावा लागतो. लसीकरणाने कमी प्रमाण ही सध्याची तोंटेमानील कारणीभूती एक असल्याचे आरोग्य कर्मचाऱ्यांचे निरीक्षण आहे. मात्र आदिवासी समाजातील लसीकरणातील अडथड्यांना केवळ 'अज्ञान' म्हणून वहाणे सुकोच ठरेल. आरोग्य यंत्रणा आणि समाज यांच्यातील विश्वासाचा अंधाव, भाषिक अडथळे, पारंपरिक उपचारपद्धती आणि लसीबाबतचा भीती यांचा विचार करणे आवश्यक आहे. वैद्यकीय पथके नियमितपणे गावात पोहोचत नसतील आणि संकटाला वेळीही अचानक दाखल होत असतील, तर विश्वास निर्माण होणे कठीण आहे. स्थानिक भाषा समजणारे आरोग्य कर्मचारी, आदिवासी समाजातील प्रशिक्षित कार्यकर्ते आणि सातत्यपूर्ण आरोग्य संवाद यामुळे ही दरी कमी करता येऊ शकते. या मुलुंचे दखल मध्य प्रदेश उच्च न्यायालयानेही घेतली. वृत्तपत्रांच्या बातम्यांच्या आधारे दाखल झालेल्या जनहीत याचिकेत बैगा मुलुंचा मृत्यूचा आणि आरोग्यव्यवस्थेतील कमतरतेचा मुद्दा मांडण्यात आला. न्यायालयाने केवळ वृत्तावर अवलंबून न राहता प्रत्यक्ष गावांना भेट

वर्तमान
विकास मेथ्राम
मो. 7875592800

कुपोषणाच्या साथी समीकरणात बसवता येणार नाहीत. मेळघाटच्या कोरूकपासून बालाघाटच्या बैगापर्यंत भारताच्या आदिवासी पट्ट्यात वारंवार घडणाऱ्या या शोकांतिका एकाच व्यवस्थात्मक पोकळीकडे बोट दाखवतात—रिक्त वैद्यकीय पदे, दुर्गम भौगोलिक रचना, संकुचित होत जाणारी उजवीविका, आणि प्रशासन व समाज यांच्यातील तुटलेला विश्वास. जोपर्यंत या मूळ प्रश्नांना संकटकाळापर्यंत नव्हे, तर कायमस्वरूपी धोरणात्मक प्राधान्य दिले जात नाही, तोपर्यंत अशा सौम्य पुढा न्हात उद्भवत राहतील आणि प्रत्येकवेळी जबाबदारी 'दुर्गम भाग' आणि 'पारंपरिक चालीरीती' यांच्यावर ढकलली जाईल. प्रश्न इतकाच आहे, पुढच्या वेळी मदत मुल्युंच्या मृत्यूनंतर पोहोचणार, की त्याआधी? हा एक मूलभूत प्रश्न आहे. ●●

बुधवार २३ सप्टेंबर २०२६

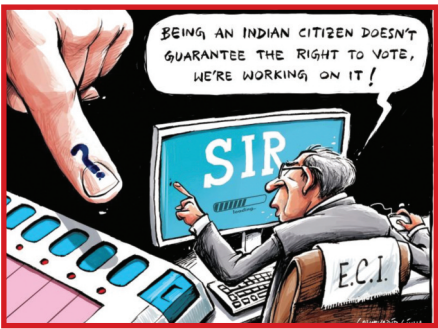
Wednesday 23 September 2026

बीडीएसपी संघाला डॉ. भदन्त आनंद कौसल्यायन उत्कृष्ट धम्मप्रचारक पुरस्कार

नागपूर : बौद्ध धर्माच्या माध्यमातून शील, सदाचार, नैतिकता, बंधुत्व आणि मानवी मूल्यांचा प्रसार करणाऱ्या बौद्ध धम्म संस्कार प्रचार व प्रसार संघ अर्थात बीडीएसपी संघाला बॅरि. राजाभाऊ खोब्रागडे प्रतिष्ठानतर्फे डॉ. भदन्त आनंद कौसल्यायन उत्कृष्ट धम्मप्रचारक पुरस्कार जाहीर झाले आहे. यांच्या विचारांचा प्रसार करण्याच्या उद्देशाने बीडीएसपी संघ गेल्या १९ वर्षांपासून धम्मप्रचाराचे कार्य करीत आहे. डॉ. बाबा वाणी, प्रा. सरोज वाणी आणि

त्यांच्या सहकाऱ्यांनी संघाची स्थापना करून 'धम्म आपल्या घरी' हा उपक्रम सुरू केला. पदांचा आग्रह न धरता सेवाभावाने सुरू झालेल्या या उपक्रमातून नागपूर शहरासह ग्रामीण भागातही धम्मश्रवणाची विविध युनिट कार्यरत आहेत. घरोघरी धम्मप्रचार, धम्मदीक्षा, नामांतर, उपोसथाची संस्कृती, बौद्ध सण-उत्सवांचे आयोजन तसेच बालक व तरुणांसाठी कार्यशाळा असे विविध उपक्रम संघाच्या माध्यमातून राबविले जातात. दर रविवारी धम्मश्रवण करण्याच्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या आवाहनानुसार संघ कार्यरत असल्याचे सांगण्यात आले. संघाच्या कार्याची दखल घेऊन मिळालेला हा पुरस्कार कार्यकर्त्यांच्या सातत्यपूर्ण प्रयत्नांची दखल असल्याचे डॉ. बाबा वाणी व प्रा. सरोज वाणी यांनी सांगितले. पुरस्कारामुळे धम्मप्रचाराचे कार्य अधिक जबाबदारीने करण्याची प्रेरणा मिळाल्याचे बीडीएसपी संघाने म्हटले असून, पुरस्काराबद्दल बॅरि. राजाभाऊ खोब्रागडे प्रतिष्ठानचे आभार मानले आहेत.

महत्वाचे

सम्राट राजा अशोक मोर्य यांच्या ऐकरी नावाच्या उल्लेखाने आंबेडकरी अनुयायांमध्ये तीव्र संताप

नागपूर : कमाल चौक ते दिघोरी या उड्डणपुलाच्या लोकार्पण व नामकरण प्रसंगी कार्यक्रमाच्या आयोजनांकी समष्ट अशोक चौक ते रेशिमबाग चौक मार्ग दरम्यान ३० ऑगस्ट १९७६ रोजी मनपाने ठराव पारित केल्यानेतरही सम्राट अशोक राजा च्या नावाचा उल्लेख ऐकरी केल्याने आंबेडकरी जनतेत तीव्र संताप उमटल्याचे पत्रकाद्वारे रिपाई जनमोर्चाचे अध्यक्ष अॅड. सुरेश घाटे यांनी म्हटले आहे. पत्रकात म्हटले आहे कि, भारताच्या इतिहासात सम्राट अशोक एवढा राजा कुणी झाला नाही इतिहास गाडण्याचे काम आंबेडकरी जनता सहन करणार नाही हे पत्रकात म्हटले आहे आंबेडकरी समाजाची राजकीय शक्ती नाग्य झाली आहे. सन २०१४ पासून आरएसएस नी भाजपाद्वारे धर्माच्या नावावर बहुजनंना आपल्या कवेत घेतले आहे. बहुजन समाज आपल्याकडे कसा वळता करता येईल याचाही विचार झाला पाहिजे असेही घाटे म्हणाले. याकरीता लिखनासोबत पॉडरपेशा लोकांनी राजकीय डिबेटस करण्याचे आवाहन केले आहे.

सत्यशोधक समाजाचा वर्धापन दिन २४ सप्टेंबरला नागपुरात

नागपूर : महात्मा फुले शिक्षण संस्था, नागपूर यांच्यावतीने सत्यशोधक समाजाचा वर्धापन दिन २४ सप्टेंबर २०२६ रोजी दुपारी १ वाजता रेशीमबाग येथील संस्थेच्या परिसरात आयोजित करण्यात आले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी संस्थेचे अध्यक्ष प्रा. अरुण पवार राहणार असून, प्रमुख वक्ते म्हणून सत्यशोधक विचारवंत शैल जेजिमि उपस्थित राहणार आहेत. महात्मा ज्योतिराव फुले यांनी २४ सप्टेंबर १८७३ रोजी सत्यशोधक समाजाची स्थापना केली. सामाजिक समता, शिक्षण, स्त्री-पुरुष समानता आणि अंधश्रद्धाविरोधी विचारांचा प्रसार या मूल्यांची आठवण करून देण्यासाठी वर्धापन दिनाचे आयोजन करण्यात आले आहे. नागरिक, विद्यार्थी, सामाजिक कार्यकर्ते व विचारांमधीनी उपस्थित राहावे, असे आवाहन आयोजकांनी केले आहे.

उपलवाडी उपकेंद्रात वार्ताफलकाचे उद्घाटन

नागपूर : महाराष्ट्र राज्य मागासवर्गीय विद्युत कर्मचारी संघटनेच्या वतीने २२/०९/१९ के.व्ही. उपलवाडी पारेषण उपकेंद्र येथे उभारण्यात आलेल्या वार्ताफलकाचे उद्घाटन सिव्हील लाईन महावितरण विभागाचे कार्यकारी अभियंता धम्मदीप फुलझेले यांच्या हस्ते झाले. स्वतंत्र मजदूर युनियनचे उपाध्यक्ष एन.बी. जारोंडे प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून उपस्थित होते. महापारेषण नागपूर परिमंडळाचे अध्यक्ष विनय मोटघरे यांची प्रमुख उपस्थिती होती. महावितरणचे प्रधान यंत्रचालक तीलखचंद बडोले यांच्या वाददिवसनिमित्त आणि त्यांच्या विशेष प्रयत्नातून वार्ताफलक उभारण्यात आला. संघटनेतील माहितीची देवाणघेवाण, संवाद, जनजागृती व संघटनात्मक समन्वयासाठी हा उपक्रम उपयुक्त ठरणार असल्याचे माध्यवर्ती सांगितले. कार्यक्रमाला निशा चौधरी, रमेश नामदेवते, संजीव सूर्यवंशी, रवींद्र ठवरे, हेमंटर गौर, तीलखचंद बडोले, बंटी बडगे, दिलीप वाघ, बबन खंडोते, सुरेश मेश्राम, अमोल रहाटे, सिंधू वानखेडे, निशांत टाकसांडे, शीतल बनकर, रुपेश पालंदुरकर, सिद्धार्थ राजत, आशिष सोमकुंवर, प्रमोद मेश्राम, अविनाश अंबादे, प्रकाश लोखंडे, प्रदीप नानवरे, रामदास चिवंडे, प्रकाश रामटेके व बंडू शंभकर यांच्यासह पदाधिकारी, कर्मचारी व सभासद मोठ्या संख्येने उपस्थित होते. कर्मचारी हिताच्या विविध विषयांवरही चर्चा झाली.

भय्यासाहेब आंबेडकरांचे कार्य नव्या पिढीसमोर मांडणे गरजेचे : डॉ. संजय मून

छत्रपती संभाजीनगर : फुले - आंबेडकरांची चळवळी च्या इतिहासातील सूर्यपुत्र भय्यासाहेब

यशवंतराव आंबेडकर यांचे योगदान तुलनेने दुर्लक्षित राहिले असून, त्यांच्या कार्याचा नव्या पिढीने चिकित्सक अभ्यास करणे आवश्यक आहे, असे प्रतिपादन ज्येष्ठ आंबेडकरी विचारवंत प्राचार्य डॉ. संजय मून यांनी केले. सूर्यपुत्र भय्यासाहेब तथा

यशवंतराव आंबेडकर प्रतिष्ठानतर्फे तक्षशिला बुद्ध विहार, नारनगर, एन-२, सिडको, जालना रोड येथे भय्यासाहेब आंबेडकर स्मृतिदिन अभिवादन कार्यक्रम झाला. अध्यक्षस्थानी भिवखू ईंदीपयो होते. विचारमंचावर ज्येष्ठ साहित्यिक भीमराव सरवदे, डॉ. यशवंत खडसे, डॉ. भीमराव बनसोड, डॉ. धनराज गोडगे, आसाराम गायकवाड, अरविंद अवसरमोल, रतनकुमार साळवे, मिलिंद अवसरमोल, प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष प्रा. भारत सिरसाट आदी उपस्थित होते. डॉ. मून यांनी डॉ. बाबासाहेबांच्या

राहिल्याची खंत व्यक्त करून सामाजिक परिवर्तन आणि समतेचे तत्त्वज्ञान केंद्रस्थानी ठेवण्याचे आवाहन त्यांनी केले. प्रा. भारत सिरसाट यांनी भय्यासाहेबांच्या कार्याचा नव्याने अभ्यास होण्याची गरज व्यक्त केली. संचालन अॅड. आनंद वक्रनायण यांनी केले, तर आभार आसाराम गायकवाड यांनी मानले. कार्यक्रमस डॉ. रेखा मेश्राम, सुधाकर मकरसे, के. टी. उपदेशी, रत्नाकर खंडगड, रामभाऊ पेटकर, सी. पी. पाटील, भीमराव गाडेकर, सुज शिरसाट, मधुकर गवंडे, सिद्धार्थ धांडे, अमरदीप वानखडे, कीर्ती देवानंद पवार, भाऊसाहेब गवंडे, बाबुराव गवंडे, ज्ञानेश्वर खंडारे, महादेव डंबाले आदी उपस्थित होते.

‘अतदीपांचे झाड’ बुद्धविचारांचा प्रकाश देणारा काव्यसंग्रह : योगिराज वाघमारे

संवाद मित्र प्रकाश बावनगडे नागपूर : ‘अतदीप भव’ म्हणजे स्वतःच स्वतःचा प्रकाश द्या, हा तथ्यागत गीतम बुद्धांचा जीवनदृष्टीला दिशा देणारा विचार आहे. याच विचाराच्या प्रकाशातून मानवी जीवन, दुःख, संघर्ष, समता, करुणा आणि सामाजिक परिवर्तनाकडे पाहणारा कवियत्री सुमंदा बोदिले यांचा ‘अतदीपांचे झाड’ हा काव्यसंग्रह आहे. बुद्धांची करुणा, प्रज्ञा आणि समतेची मूल्यदृष्टी या कवितांमधून व्यक्त होत असल्याने हा संग्रह वाचनीय आहे, असे प्रतिपादन शिक्षणाधिकारी योगिराज वाघमारे यांनी केले. रेड्डी कॉलनी येथील कस्तुरबा गांधी ज्युनियर कॉलेजमध्ये ‘अतदीपांचे झाड’ काव्यसंग्रहाचा लोकार्पण

सोहळा झाला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी योगिराज वाघमारे होते. के. व्ही. सरवदे यांच्या हस्ते काव्यसंग्रहाचे लोकार्पण करण्यात आले. प्रा. डॉ. कीर्तीकुमार मोरे यांनी सांगितले की, ‘झाड’ ही कवियत्रीने निवडलेली प्रतिमा अर्थपूर्ण आहे. बुद्धविचारांची मूळे करुणा आणि प्रज्ञेत रुजलेली असून त्याच्या फांदीवर समता, स्वातंत्र्य, बंधुता आणि मानवतेची पालवी फुटते. या कवितांमध्ये यशवंत मनोर यांच्या साहित्यिक प्रेरणेचा प्रभाव जाणवतो. तसेच बुद्धांच्या विचारांबरोबर आंबेडकरी विचारपरंपरेशीही या कविता संवाद साधतात.

सेवादल महाविद्यालयात अंनिसची संयुक्त बैठक

नागपूर : महाराष्ट्र अंधश्रद्धा निर्मूलन समितीच्या नागपूर शहर व जिल्हा शाखेची संयुक्त बैठक सेवादल महिला महाविद्यालय, सक्करदरा चौक परिसरात झाली. अध्यक्षस्थानी जिल्हाध्यक्ष जादितसिंग होते. राज्य उपाध्यक्ष संजय शेंडे व राज्य

प्रधान सचिव गजेंद्र सुरकार (वर्धा) यांनी मार्गदर्शन केले. बैठकीत २४ सप्टेंबर रोजी सत्यशोधक समाज स्थापना दिनानिमित्त महात्मा फुले व सावित्रीमाई फुले यांच्या कॉटन मार्केट येथील पुतळ्याला अभिवादन करण्याचा निर्णय घेतला. महात्मा फुले यांच्या द्विशताब्दी वर्षांनिमित्त ४ ऑक्टोबरपासून वर्षभर व्याख्याने, पर्यावरणपूरक मूर्ती व अंत्यविधी रक्षेचे विसर्जन, तसेच वाढत्या

AI तंत्रज्ञानाबाबत जनजागृती करण्याचे ठरले. संवैधानिक मूल्ये, हक्क, विवेकवादी व वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचा प्रसार करण्यावरही भर देण्यात आला. बैठकीला विजय बाबुळकर, बाबा बीडकर, अनुज हुलके, टेमराज माले, विनोद उलीपवार, इंद्रपाल जीजाळकर, संजय धुरे, अशोक पाटील, मालती वराडे, सुधा बामनपल्लीवार, रंजना कोल्हे, दिवाकर शिर्के, सुरेंद्र बुराडे, कमलाकर देसायुख आदी उपस्थित होते.

दुर्बईच्या नंदनवनाचा प्रवास, स्त्री एल्गाराचा साहित्यिक हुंकार डॉ. सुनंदा जुलमे यांच्या दोन ग्रंथांचे प्रकाशन

नागपूर : डॉ. सुनंदा बोरकर जुलमे यांच्या ‘मरुभूमीतील नंदनवन’ : दुर्बई’ या प्रवासवर्णनाचा आणि ‘स्त्री एल्गाराची कविता’ या अनुवादित कवितासंग्रहाचा प्रकाशन सोहळा नुकताच उपक्रम संघाच्या माध्यमातून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कॉन्फरन्स सभागृहात झाला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ साहित्यिक डॉ. विमल थारात होत्या. ‘मरुभूमीतील नंदनवन’ : दुर्बई’ हे लेखिकेच्या अनुभव कथनामुळे वैशिष्ट्यपूर्ण ठरेल, असे त्यांनी सांगितले. ज्येष्ठ कवी-लेखक इ. मो. नारनवरे यांच्या हस्ते दोन्ही ग्रंथांचे प्रकाशन झाले. ‘स्त्री एल्गाराची कविता’ हा प्रज्ञा बाली यांच्या ‘नर्जरीया खोवादी’

या हिंदी काव्यसंग्रहाचा आशयानुवर्ती अनुवाद असून, त्याला मराठी भाषेत स्वतंत्र साहित्यिक मूल्य प्राप्त होईल, असे इ. मो. नारनवरे यांनी नमूद केले. प्रसिद्ध लेखिका नेहा गोडघाटे आणि प्रा. डॉ. शैलेंद्र लेंडे यांनी ‘स्त्री एल्गाराची कविता’वर भाष्य केले. मूळ हिंदी कवितेतील स्त्रीविश्वाची अनुभूती अनुवादात प्रभावीपणे मांडली असल्याचे डॉ. शैलेंद्र

लेंडे यांनी सांगितले. अॅड. भूपेश पाटील यांनी ‘मरुभूमीतील नंदनवन’ : दुर्बई’ मधील लेखिकेची निरीक्षण क्षमता अधोरेखित केली. यावेळी डॉ. मदन कुलकर्णी, जावेद पाशा, अरुणा सबावे, लोकनाथ यशवंत, विलास गजविरे, डॉ. भास्कर गणवीर, प्राचार्य डॉ. अशोक काळे, सचिन सुकलकर, राजेशी खोब्रागडे, सुजाता लोखंडे, डॉ. वसुधा

वैद्य, प्रा. मीनल येवले, शालिक जिल्हेकर, डॉ. अजय चिकाटे, डॉ. विनोद राऊत, सुरेश आकोटकर, विमल शेंडे यांच्यासह साहित्यिक व रसिक उपस्थित होते. सुनिता रामटेके, अनिता वानखेडे, प्रतिभा सहारे यांनी ‘हो सबल नारी...’ चे उंच भारी...’ हे गीत सादर केले. संचालन डॉ. वीणा राऊत नारनवरे यांनी केले, तर प्रणोती कळमकर यांनी आभार मानले.

वीज क्षेत्रातील प्रश्नांवर कामगार मेळावा

नागपूर : महाराष्ट्र राज्य मागासवर्गीय विद्युत कर्मचारी संघटनेच्या वतीने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर कामगार प्रशिक्षण केंद्र, प्रेरणा नगर, हजारी पहाड येथे कामगार मेळावा झाला. खापरखेडा, कोराडी तसेच चंद्रपूर जिल्ह्यातील वीज क्षेत्रातील कामगार मोठ्या संख्येने सहभागी झाले. वीज क्षेत्रातील कामगारांच्या समस्या, कामगार कायदे, नवीन कामगार संहिता, हक्क व जबाबदाऱ्या याबाबत मेळाव्यात मार्गदर्शन करण्यात आले. उद्घाटक म्हणून खापरखेडा औष्णिक विद्युत केंद्राचे मुख्य अभियंता डॉ. भूपण शिंदे उपस्थित होते. अध्यक्षस्थानी डॉ. संजय घोडके होते. मुख्य मार्गदर्शक स्वतंत्र मजदूर युनियनचे राष्ट्रीय अध्यक्ष जे. एस. पाटील, विजयकांत पानबुडे आणि एन. बी. जारोंडे यांनी कामगारांना मार्गदर्शन केले. वीज उद्योगातील बदल आणि

खासगीकरणाला चर्चेच्या पाश्चिमीवर कामगारांनी आपल्या हक्कांविषयी जागरूक राहण्याची गरज एन. बी. जारोंडे यांनी व्यक्त केली. नवीन कामगार कायदे व संहितेबाबत विजयकांत पानबुडे यांनी माहिती दिली. कामगार संघटना मजबूत करून एकजूट कायम ठेवण्याचे आवाहन जे. एस. पाटील यांनी केले. यावेळी मिलिंद खंडारे आणि गौतम रामटेके यांनीही मार्गदर्शन केले. विविध वीज केंद्रांतील कामगारांच्या प्रश्नांवर चर्चा झाली. संचालन सुनील मिसळे यांनी केले. हर्षद खंडारे यांनी प्रस्ताविक केले, तर प्रल्हाद तिखाडे यांनी आभार मानले.

आई रमाई आंबेडकर पतसंस्थेची ७ वी वार्षिक आमसभा

नागपूर : आई रमाई आंबेडकर मागासवर्गीय सहकारी पतसंस्था मर्यादित, नागपूर जिल्हा, नागपूरची ७ वी वार्षिक आमसभा नुकतीच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सांस्कृतिक सभागृह, उर्विला कॉलनी, नागपूर येथे झाली. आमसभेला पदाधिकाऱ्यांसह सुमारे २०० सभासद उपस्थित होते. महत्त्वाच्या प्रतीमांना माल्यार्पण करून कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. संविधान प्रस्ताविकेचे वाचन केले. तसेच यावर्षी निधन पावलेल्या मान्यवर व्यक्ती, नैसर्गिक आपत्ती व युद्धात मृत्युमुखी पडलेले नागरिक, शहीद सैनिक आणि पतसंस्थेतील दिवंगत सभासदांना दोन मिनिट स्तब्ध राहून श्रद्धांजली अर्पण केली. आमसभेस प्रमुख पाहुणे म्हणून न्यू महाराष्ट्र ब्रॅडिट को-ऑपरेटिव्ह सोसायटी, नागपूरचे सचिव संजय दहाट तसेच सेवानिवृत्त शाखा अभियंता, उद्योगपाली व सेवानिवृत्त अभियंता संघटनेचे अध्यक्ष इंजी. संजय पाडारे उपस्थित होते. यावेळी पतसंस्थेच्या पदाधिकाऱ्यांचे स्वागत केले. तसेच ३० सप्टेंबर २०२६ रोजी डेंटिस्ट पदववरून सेवानिवृत्त होणारे पतसंस्थेचे उपाध्यक्ष मधुकर मून यांचा शाल व पुष्पाच्छ देऊन सत्कार केला. पतसंस्थेचे सचिव भीमराव

मारे यांनी सन २०२५-२६ चा जमा-खर्च, नफा-तोटा तसेच संपत्ती व देयता यांचा आढावा सादर केला. पतसंस्थेची उलाढाल ११.९२ कोटी रुपये, तर वार्षिक नफा २.१० लाख रुपये झाल्याचे त्यांनी सांगितले. एकाच सभासद संख्या २,५८८ असून भागभांडवल सुमारे ५७ लाख रुपये आहे. सन २०२६-२७ चे आर्थिक नियोजनही त्यांनी सभेसमोर मांडले. सभेसमोर ठेवण्यात आलेल्या सर्व प्रस्तावांना एकमताने मंजुरी दिली. प्रमुख पाहुणे संजय पाडारे यांनी पतसंस्थेच्या आर्थिक प्रगतीस शुभेच्छा दिल्या. संजय दहाट यांनी पतसंस्थेच्या संचालक मंडळाचे अभिनंदन केले. पतसंस्थेचा नफा २० हजार रुपयांवरून २ लाख १० हजार रुपयांपर्यंत वाढल्याचा उल्लेख करून कर्जवसुली आणि ठेवीदारांना वेळेत पैसे परत करणे हे पतसंस्थेच्या व्यवस्थापनाचे महत्वाचे काम

असल्याचे सांगितले. पतसंस्थेच्या आर्थिक व्यवहारातील पारदर्शकतेचेही त्यांनी कौतुक केले. अध्यक्ष इंजी. सतीश ओरके यांनी ११.९२ कोटी रुपयांची उलाढाल ही केवळ संचालक मंडळाची नसून सर्व सभासदांच्या योगदानाचे फलित असल्याचे सांगितले. स्थापनेपासून ३२० सभासदांना कर्जवाटप केले असून त्यांपैकी १०० कर्जखाती शून्य झाली आहेत, तर २२० कर्जखाती सुरू आहेत. सभासदांचे भागभांडवल, मुदत देवी, आवर्त देवी व बचत खाती हेच संस्थेचे आर्थिक स्तोत असून संस्थेवर इतर कोणतेही कर्ज नसल्याचे त्यांनी स्पष्ट केले. प्रलंबित कर्जकाऱ्यांबाबत कार्यवाहीसाठी कर्जदारांनी आपली कर्जे वेळेत फेडून कर्जमुक्त व्हावे, असे आवाहन ओरके यांनी केले. आभार प्रदर्शन शत्रुघ्न चवरे यांनी केले.

लोकसभा अधिवेशनादरम्यान दिल्लीत उमटणार ओबीसींची गुंज

हैदराबाद : २०२७च्या जनगणनेत ओबीसींसाठी स्वतंत्र कॉलमचा समावेश करावा, या मागणीसाठी लोकसभेच्या अधिवेशनादरम्यान दिल्लीत ठिय्या आंदोलन करण्याचे नियोजन करण्यात आले. या संदर्भातील बैठक हैदराबाद येथील हॉटेल टुरिझम प्लाझा येथे राष्ट्रीय ओबीसी महासंघाचे अध्यक्ष डॉ. बबनराव ताववाडे, बीसी वेल्फेअर असोसिएशनचे अध्यक्ष श्रीनिवास जानुला गौड आणि महासंघाचे महासचिव सचिन राजगुकर यांच्या नेतृत्वाखाली झाली. बैठकीस तेलंगणाचे ओबीसी मंत्री प्रमूत प्रभाकर गौड, खा. सुरेश शेंखर, राज्य सरकारच्या नेतृत्वाखाली झाली. हनुमंतराव आणि आ. सुधाकर अडबाले उपस्थित होते. प्रमूत प्रभाकर गौड यांनी तेलंगणाचे ओबीसी जातींची यादी तयार करून ज्या पद्धतीने सर्वेक्षण केले, त्याच धर्तीवर २०२७ची जनगणना करणारे ओबीसी भूमिका मांडली. जनगणनेच्या

प्रस्तावलीत ओबीसींसाठी स्वतंत्र कॉलम नसेल तर जनगणनेचा अपेक्षित फायदा होणार नाही, असेही त्यांनी सांगितले. महासचिव सचिन राजगुकर यांनी रामलोल मैदानवरील आंदोलनाची रूपरेषा सादर केली. अध्यक्षीय भाषणात डॉ. बबनराव ताववाडे यांनी ओबीसी समाजाने आपल्या हक्कांसाठी रस्त्यावर उतरल्याशिवाय न्याय मिळणार नाही, असे सांगितले. बैठकीला उत्तर प्रदेशचे तरुण पटेल, छत्तीसगडचे संतोष कुमार गुप्ता, कर्नाटकचे लक्ष्मण यादव, राज्य मागासवर्गीय आयोगाचे माजी सदस्य इम्बाला अस्मरी, प्रकाश साबळे, सुभाष घाटे, शरद

वानखेडे, गुणेश आरिफ, संजय ढवस, राकील पटेल, बबन नाखले, भैरवा लडके, रॉड, राहुल तायडे, मुकेश पुडके, राष्ट्रीय ओबीसी महिला महासंघाच्या अध्यक्षा रत्नमाला शिंदे, रायपूरच्या पार्वती शाहू, रेखा पासे, आंध्रप्रदेश बीसी वेल्फेअर असोसिएशनचे अध्यक्ष के. शंकर आण्णा, प्रा. पी.एल. विश्वासवर, प्रा. व्यंकटरमण, प्रा. व्यंकटेश्वरम, क्रांती गौड, तेलंगणा बीसी वेल्फेअर असोसिएशनचे के. श्रीनिवास मुद्राम, विक्रम गौड, शाम कुर्मा, मनी मंजरी, गणेश चारी, प्रा. मलेश्वर यांच्यासह गोवा, दिल्ली व महाराष्ट्रातील पदाधिकारी उपस्थित होते.

ब्रिस्टॉल विद्यापीठात निवड झालेल्या मोहिनी वानखेडेचा सत्कार

नागपूर : अनुसूचित जाती मुलींच्या शासकीय निवासी शाळा, शेळदे येथील माजी विद्यार्थिनी मोहिनी देविदास वानखेडे हिची युनिव्हर्सिटी ऑफ ब्रिस्टॉल, युनायटेड किंगडम येथे MSc Public Policy अभ्यासक्रमासाठी निवड झाल्याबद्दल शाळेत तिचा व आई-वडिलांचा सत्कार केला. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी मुख्याध्यापिका सीमा वादूरकर होत्या. यावेळी माजी मुख्याध्यापिका शिला मोहोड, माजी शिक्षक उमादे, दिनेश नेमाडे, सुनील वानखेडे, पोळके उपस्थित होते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व सावित्रीबाई फुले यांच्या प्रतिमांना पुष्पाहार अर्पण करून कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. मोहिनीने विद्यार्थिनींना जिद्द, मेहनत, सातत्य व चिकाटीच्या जोरावर मोठे ध्येय गाठता येते, असे सांगत उच्च शिक्षणासाठी उपलब्ध शिष्यवृत्ती व शासनाच्या योजनांची माहिती दिली. शिला मोहोड यांनी समाजपरिवर्तनासाठी शिक्षण हा प्रभावी मार्ग असल्याचे सांगितले. सीमा वादूरकर यांनी मोहिनीच्या यशाचे कौतुक केले. नीलमा गाडे यांच्या गीतांने कार्यक्रमाची रंगत वाढवली. प्रस्ताविक दिनेश नेमाडे यांनी केले, तर संचालन सलोनी शिरसाट व समृद्धी तिवडे यांनी केले. शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थिनींनी मोहिनीचे अभिनंदन केले.

श्री गुरुदेव सेवा मंडळात विश्वशांती दिन

नागपूर : सर्व धर्मांचा सन्मान आणि परस्परांतील बंधुभावानुत्तम विश्वशांतीचा मार्ग प्रशस्त होतो, असे पत अॅड. अशोक यावले यांनी व्यक्त केले. श्री गुरुदेव सेवा मंडळ, सुभाष रोड येथे विश्वशांती दिनानिमित्त आयोजित कार्यक्रमात ते अध्यक्ष स्थानावरून बोलत होते. कार्यक्रमाची सुरुवात राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या पुतळ्यास माल्यार्पण करून झाली. यावेळी राष्ट्रसंतंच्या मानवतावादी विचारांचे स्मरण करण्यात आले. धर्म, जात, पंथ आणि प्रांताच्या भेदापलीकडे जाऊन माणुसकीला केंद्रस्थानी ठेवण्याची गरज असल्याचे अॅड. अशोक यावले यांनी सांगितले. मुख्य वक्ते राजाभैरवा हांडा यांनी विश्वशांतीचा पर्यावरण संवर्धनाशी असलेला संबंध स्पष्ट केला. पर्यावरणाचा समतोल राखण्याशिवाय भावी पिढ्यांना सुरक्षित आणि शांततामय जीवन

मिळणार नाही, असे त्यांनी नमूद केले. प्रमुख पाहुणे अरुण वराडे यांनी ग्रामविकास, स्वच्छता, व्यसनमुक्ती, सामाजिक एकोण आणि मानवसेवा या राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या विचारांची आजच्या काळातील उपयुक्तता अधोरेखित केली. यावेळी संस्थेचे उपाध्यक्ष चिदूराव पुनसे उपस्थित होते. मंडळाचे पदाधिकारी, कार्यकर्ते, श्री गुरुदेव उपासक आणि नागरिक मोठ्या संख्येने सहभागी झाले. संचालन सचिव राजेश कुंभलकर यांनी केले, तर कोषाध्यक्ष दिलीप सुरकार यांनी आभार मानले.